

A tifliszi s általában a keleti örményekről.

— Német kútőből. —

E lapok olvasói előtt többször volt már szó egyik-másik közleményben Tifliszről, vagy az ottani örményekről. Ilyen formán nem lesz talán érdektelen, ha rövid vonásokban specialiter is megemlékezünk a tifliszi örményekről, szem előtt tartva Leist Arthurnak azon adatait, melyeket ő autopsia útján nemcsak följegyzett, de valóban kritikus kézzel részben fel is dolgozott ¹⁾. Érdekesekek ezen adatok annyival inkább, mert helyenként a keleti örményekre vonatkozó általános reflexiókat is találunk közöttük.

A „ravasz“, „alattomos“, „pénzvágó“, stb. ázsiai örményekről igazán untig eleget olvashatunk egyik-másik földrajzi műben, s éppen ezért jól esik lapozgatni a német szerző úti rajzát, melynek ethnographiai adatai, körültekintő, oknyomozó, szóval kritikai képet nyújtva helyenként a tifliszi s általában az ázsiai örmények életviszonyairól, az igazi mértékre szállítják alá a fennt elősorolt ékes epithetonokat.

Leist a tifliszi örményekről szólva, éles elmével bonczolja az ázsiai örmények multját, jelenét, geo- és ethnographiai helyzetét s ezek nyomán kimutatja, hogy a ravaszság, pénzvágó stb. nem kezdettől velük született, hanem a létérti küzdelemben fegyverül fölvetett, úgy szólva reájuk kényszerített tulajdonságok. Föltárja azokat a viszonyokat, melyek mind megannyi törvények vagy legalább is törvényszerűségek lévén a társadalmi életben, nagy befolyást gyakorolnak annak mikénti fejlődésére.

Tiflisz Georgiának fő- és Elő-Ázsziának legérdekesebb városa. A vládikavkaszi út mellett, ott fekszik, hol az „ezerfejú“ Kaukázus déli lábánál a Kura folyó fodros hullámai kergetőznek a Káspi-tó méltóságteljes tükre felé. A

¹⁾ Arthur Leist. Georgien. Natur, Sitten und Bewohner. Leipzig.

város felett a Kaukazust uraló Kazbek havas hófehér ormai emelkednek a kékelő athmosphaerába.

Tiflisznek 60.000 lakosát a legkülönbözőbb európai és ázsiai népek alkotják, kiknek tarka vegyülékében a georgiai és az örmény elem a túlnyomó.

Az örmények társadalmi és politikai viszonyok nyomása által üzetve menekültek e városba, hol a georgiaiak barátságos vendégszeretettel fogadták őket annyira, hogy ma már a tifliszi örmények száma csaknem megközelíti a georgiaiakét s ez utóbbiakat nem egy tekintetben túlszárnyalták a bevándorlók. Kereskedés, ipar pl. az örmények kezében van; a pénzpiaczon ők dominálnak s a megélhetésnek különböző factorait, napról napra erősítik és fejlesztik.

A tifliszi örmények nem vetkőztek ki nemzeti egyéniségük habitusából, sőt individualitásukat — nem gátolva a georgiaiaktól — fejlesztették is.

Jellemezve Leist a tifliszi örményeket és georgiaiakat lényeges különbséget talál közöttük s ezen eltéréseket, általában a characteristikus vonásokat, nem késik éles elmével indokolni, kimagyarázni.

A lovagias tulajdonságokkal felruházott georgiaiakkal szemben az örmények határozottan csendes, munkás életre hajlók s e különbséget Leist igen helyesen a klimatikus s általában a geographiai viszonyokból magyarázza ki. Reclus is mondja a föld-élet jelenségeit tárgyaló nagy művében, hogy: „Az ember, ez az eszes lény — ki szabadakaratóval annyira szeret dicsekedni — nem teheti magát függetlenné a klímától s annak a tartománynak, a melyben lakik, physikai viszonyaitól. A mi szabadságunk a Földdel való viszonyainkban csak az, hogy annak törvényeit felismerjük s életünket azokhoz alkalmazzuk.“

Nos! Georgia egy paradicsomi tájakkal ékes, tejjel-mézzel folyó föld, a zord, sziklás, sovány talajú Árméniahoz képest. Georgiának a Kaukazus által északról védett virágzó és termékeny völgynek benszülőttei úgy szólva láblógotva élnek, gond nélkül bocsáthatják szabadon csapongó szárnyaira, összes képzelmi erejüket s így lehetett és lett belőlük lovagias tulajdonságokkal felruházott nép.

De Armenia, az örmény felföld, az örmények tulajdonképeni hazája, vad rendetlenségben emelkedő hegycsúcsai és sziklás meredek lejtőivel, ugyancsak próbára teszi lakóinak minden ipartudományát. Az örmény felföld bennszülött lakóinak, hogy megéljenek, dolgozniok kellett és pedig kemény, fáradtságos munkát. Megélhetésükért folytonos küzdelemben voltak és vannak a természettel. E küzdelem nem engedett időt a phantasia működésére és így lett az ázsiai örmény, kevesebb teremtmény erővel, első sorban kitartó és munkás nép.

Említi Leist tovább az örmények ravaszságát is. E tulajdonságot is azok közé sorolja, melyek a viszonyok kényszerítő hatása alatt öltött magára a keleti örmény. És csakugyan úgy van! Ha reflectálunk azon évszázadokig tartó elnyomásra, melynek az örmények a perzsák és törökök részéről ki voltak, s részben máig is ki vannak téve; ha eszünkbe jutnak a nomádizáló kurdoknak meg-megújuló vad kegyetlenségei, melyeknek még napjainkban is egész virágzó örmény községek esnek áldozatául; akkor nagyon természetesen fogjuk látni az elnyomott örmény nép pszichológiai habitusában a ravasz, alattomos vonást. Zsarnok, kegyetlen népek között élve, hogyan is képzelhetnénk, a különben józan eszű örményekben nyíltszívűséget, mely által önmaga ásná meg sírját magának.

Úgy van az, hogy az ember állat is, és mint ilyen küzd és harczol az életért. Ez a létérti harcz; az önfenntartási ösztönnek ez a kényszere az, mely kiragadja az öntudat mélyéből az akaratot, az elhatározást szabályozó okokat s kizárólag a személyiségen kívül eső feltételekbe helyezi azokat át. Csoda-e aztán, ha így elhomályosulnak, vagy éppen létre sem jönnek az emberi léleknek úgynevezett maximumai, gyakorlati elvei, melyeknek ítélőszéke volna hivatva megteremteni az embernek pszichológiai szabadságát.

Egy másik vonás, melyről Leist megemlékszik a tífiszi örmények nyervágysága, kapzsisága, fősvénysége. Oly tulajdonság ez, mondja az író, melyet az eredeti hazájukból kiszorított, idegen földön élő népek gyakran szoktak magukra öltetni és pedig azért, mert az ilyen életfeltételekkel küzködő népet rendszerint jövő sorsa aggasztja s aggályait — legalább részben — gyors vagyonosodása által véli és ohajtja eloszlatni.

Tehát itt is nem annyira a hajlam, mint a létérti harc, itt is az önfenntartás természeti ösztöne az, melyben gyökeret verve a vágy, szilárd képzet alapra jut és szenvedélylyé nővi ki magát. Az önfenntartási ösztön az, mely impulsust ad a vagyon szerzésére. Az örmény, ki idegen földön soha sem látja jövőjét, existenciáját biztosítva, vagyonban akar legalább magának támpontot teremteni. A mindig kétes jövő az, mely szenvedélylyé növeli benne a birvágyat.

E jellemvonások rajzolása után előnkbe tárja Leist a tifliszi örmények kulturalis viszonyainak képét.

Első sorban kiemeli azt a derék munkát, melyet az örmények a népnevelés terén fejtenek ki. Úgy látszik, hogy Háik ivadéakai teljesen magukévá teszik Brougham lord ama szavait, mely szerint: „A népek sorsát nem az ágyú, hanem az iskola fogja ezután eldönteni“; mert míg a tifliszi alsóbb örmény iskolák részben mintaszerűek, addig másfelől az örmény ifjak nagyobb része Oroszország és Nyugat-Európa főiskoláiban jár megkeresni s megszerezni az emberi élet principiumát.

Az örmény szellemi életnek általában Konstantinápoly ugyan a főtűzhelye, de a kaukazusi örményeknek e tekintetben Tiflisz a gócpontjuk, hol a jelenlegi 6 örmény hirlap is erről tanuskodik.

A naponként megjelenő „Mêság“ — Munkás — melyet a heidelbergi egyetemen tanult Dr. Árdzruni szerkeszt, éber figyelemmel kíséri Nyugat-Európa s különösen Németország kulturalis mozgalmait. A „Nor Tár“ — Új korszak — szerkesztője Spándárián szintén Németországban végezte tanulmányait. „Meghu Hájásztáni“ — Örményország méhe — hetenként háromszor jelenik meg s már egy negyedszázad óta képviseli a conservativ elveket. A Hovhánneszián által szerkesztett „Árczakánk“ — Viszhang — hetenként jelenik meg elég gazdag tartalommal. A „Várzsarán“ vagy Iskola az örmény tanítók szaklapja, míg az „Ághpjur“ — Forrás — örmény gyermekvilágnak nyújt szellemi táplálékot és elszóródást.

Mint mindenben, úgy irodalmukban is a practicus irány, a gyakorlatias érzék jellemzi az örményeket. Műveikben inkább tudományos értéket, mint költői teremtő erőt találunk.

Az örmény irodalom virágzó, aranykorának főleg historiai és theologiai művek voltak termékei. E kornak munkásai közé tartoztak: első sorban maga Világosító-Szt.-Gergely, azután Agathangelos, Izsák patriarcha, Chorenei Mózes stb. — Az örmény klasszikus korszak némely énekeseit sok erő és ihlet jellemzi. Jelentékeny középkori vallásos irányú és tárgyú költészetük is és Nerses Snorháli, Krikor Náregáczi és Ctácshádur Vártábed vallásos ihlettel írott hymnusait máig is éneklik az örmény templomokban.

Az örmény birodalom felbomlása után a lakosok nagy része szerteszéledt, Nyugat-Ázsia és Kelet-Európa részeiben alkotva imitt-amott egy-egy coloniát. S hogy e gyarmatcskákban élő örmények nem hanyagolták el, sőt a legnagyobb gonddal ápták a hazájukból hozott nemzeti kulturát, arra nézve Leist azon számos örmény nyomtatványra hivatkozik, melyek Elő-Ázsia s csaknem egész Európa különböző városaiban időnként világot láttak s máig is fennmaradtak. Miért ne említsem meg e helyen, hogy egyebek között a szamosújvári örmény kath. gymnasium gyűjteményében is van egy 1695-ben Amsterdamban kiadott örmény szövegű térkép, mely valódi remeke a 17-ik század sajtó művészetének s melyről e lapok olvasói előtt részletesebben szólni majd alkalmat veszek magamnak.

De térjünk vissza Leist adataihoz!

Szerinte az örmény irodalom újabb időben ismét virágzásnak indult. Előszeretettel művelik különösen az elbeszéléseket, meséket.

A mai örmény regényben nincs többé Kelet elbeszélőivel közös vonás. Fejlődésében egészen a nyugati mintákhoz idomulva, hű tükre képezi a társadalmi életnek, melyből alakjai kiszakítvák.

Jelesebb elbeszélők: Raffi, Dserencz, Brosián, Ábovián és Ágájancz. Legtöbb olvasója akad Raffi novelláinak, melyekben az örmény társadalmi élet legkülönbözőbb viszonyai vannak ecsetelve. Az orosz-török háború scenai, a törökök és perzsák között élő örmények, vagy a kaukazusi kereskedők életviszonyai azok, melyeket Raffi novelláiban feldolgozott.

Az újabb örmény szépirodalmi termékek Leist szerint realis irányúak. Hű tükre valamennyi a való életnek, min-

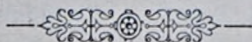
den idealizált karakter nélkül. Ha mégis néha egy-egy pessimistikus ecsetvonás tűnik elő a rajzon, az is jobbára közömbösítve lesz a való, igaz által. Realis légkörben mozog színműirodalmuk is, melynek legderekabb művelője Szuntugjancz Gábor. Tulajdonképeni örmény drámáról még alig lehet szólni, jóllehet az örmény történelem s általában az örmény nemzet egész élete igen gazdag valódi drámai epizódokban.

Színművészetük egészben véve még a létért küzd; mert sem elég gazdag repertoirejuk, sem türhető művészeik nincsenek. A legújabb időben különben az örmények világot jelentő deszkáin is feltűnt egy első rangú művész t. i. Ádámján. Ugyanaz, kiről nem rég hazai hírlapirodalmunk is megemlékezett s a ki különösen schakespearei szerepekben rendkívüli sikereket arat.

Áttekintve az örmény szellemi élet összes nyilvánulásait — kimondja Leist, — hogy az örmények csüggedetlenül haladnak az előre törekvés útján, s ernyedetlen szorgalommal dolgoznak nemzeti kulturájok emelésén.

Specialiter a tífiszi örményekben pedig oly népet lát Leist, mely már is fontos álláspontot teremtve magának szemlátomást arra törekszik, hogy a túlsúlyt biztosítsa a maga részére. E túlsúlyt — mint uralkodó nép — kevés számuknál fogva ha nem is érik el, de anyagi tekintetben a georgiaiakra nézve végzetessé válhatik a verseny, kivált ha elgondoljuk, hogy a vagyonosodás feltételei és eszközeinek megteremtésében és megtartásában mennyire túlszárnyalják az örmények a georgiaiakat.

DR. MÁRTONFI LAJOS.

Az örmény irodalom.

— L' Arménie chretienne et sa litterature, par F. Nève. Louvain 1886. —

IV.

Az újraéledés kora.

A tizenkettedik századdal új korszaka nyílik meg az örmény irodalomnak, új korszak, melyet legfőként a nyelvnek választékossága és az írálynak csínja jellemez. A ke-

resztes háborúk során kifejlődött sűrű érintkezésből a nyugati népekkel bő tápot merített a nemzet íróinak vallási és hazafias buzgósa s Nagy-Örményország virágzó kolostoraiban, Szánáhin-ban, Hághpádban,¹⁾ Gáthigban,²⁾ Kándzászárban,³⁾ a tudományos munkálkodásnak e szabad menedék-helyein egész sorozata a theologiai és történeti műveknek keletkezett. Hogy mennyi mindent felölelt ez az irodalmi tevékenység, mutatják a többek közt Erzingián (Erczingáni, Bluz) Jánosnak, a klaszszikusok utolsójának iratai (1271—1326), melyek egyaránt kiterjednek az exegetikai és nyelvtani, a kritikai és csillagászati kérdések fejtegetésére.

Kiváló helyet foglal el e korszak íróinak sorában a két Nerses. Az egyik utódja a patriarchaságban fivérének, III. Gergelynek, Rom-Klah⁴⁾ (rómaiak erődje) várában székelt, a honnan Glájétzi-nek (Klaji, Ghelai Nerses, Clajensis) is nevezik. Nyelvezetének megragadó voltaért adták neki kortársai a másik jelzőnevet, a „kellemes“-t (շնորհալի, Snorháli). Mint szónok, az egyházatyáknak első sorában foglal helyet s mint költő a legbecsesebb darabokkal gazdagította az örmény hymnológiát. Nem kevésbbé ünnepelt író volt Lámproni Nerses, tarsusi érsek. Kommentárakat irt a „kisebb proféták“-hoz s az örmény liturgiának teljes leírását adta, a mely eddig még egyetlen európai nyelvre sincs átültetve.⁵⁾ Az ékesszólás remekei közé sorolják azt a synodalis beszédét, melylyel a Rom-Kláhban egybegyült örmény papságnak az örmények s görögök közti vallási egyesülést ajánlotta. (1179.)

A régi krónikásoknak is méltó utódjaik támadtak edessai Mátyásban, kinek leírását ma is forrás munkául használják az első keresztes hadjárat történetéhez, s Ani-i Sámuelben, ki az 1179-ik évig vezette le egyetemes történetét. Nyomdokukba léptek: Vánágán János és Kándzági Gi-

¹⁾ Մեծապետական մեծիկ շառնգ, յաշխարհին սեւադրեղեաց, որ ախ ինքն է ունի, Udi tartományban. Indsideán, Archeologia 344 l. — ²⁾ Szi-unikh tartományban. ³⁾ Arczhách tartományban.

⁴⁾ Romcla, Romcala, Համ Կլալ Հêrom gláh, (törökül Urum gháláh) erőd az Euphrát partján.

⁵⁾ Az örmény kiadás Velenczében, 1847-ben jelent meg, 557 lapnyi vaskos kötetben.

rágosz, a mongol betörések történetirői; s Vártán a „Nagy,” kinek munkája már valóban egyetemes történet. A tizenötödik században Medzoph Tamás írta le Tamerlannak örményországi hadviseléseit, a tizenkettedik században taurizi Arakhel az egykorú eseményeket.

A következő idők tanúi valának az örmény nemzet szerteszórodásának Ázsia és Európa egyes országaiban. Magukkal vitték őseiknek szellemi hagyatékát s a nyomdászat segítségével Romában, Párisban, Marseilleben, Amsterdamban már a tizenhetedik századtól kezdve szép kiadások útján őrizték meg az utókor számára. Még nagyobb tevékenységet fejtett e téren ki a következő században Mekhitár által megalapított tudós kongregácziója az örmény szerzeteseknek. Megalapításától kezdve napjainkig ez a kongregáczió volt góczpontja az örmény kulturának, fő tényezője az irodalmi életnek. A régi és újabb irodalmat egyaránt felölelő kiadványai nemcsak a nemzet gyermekeinek nyújtottak és nyújtanak szellemi táplálékot a világ minden zugában, de lehetővé tették az európai tudományosság számára is a megismerését egy oly nyelvnek és irodalomnak, melyet az összehasonlító történet és nyelvészet tanulmányozásánál igen fontos hely illet meg. Kiadványaik némelyike méltó elismeréssel találkozott a párisi és londoni világkiállításokon; jogos büszkeséggel mutathatnak rá a szt-lázárszigeti atyák különösen nagy örmény szótárakra,¹⁾ melyben a tudós írók egész nemzedéke, Ávedikján Gábor, Surmelián Chácshádur, Áucher Ker. János és mások halmozták fel egész életük munkálkodásának gyümölcseit. Akademiájuk tagjai közt előrangú íróknak és tudósoknak neveivel találkozunk; költeményeiknek gyűjteményes kiadása három kötetben hagyta el a sajtót, (1852). Megemlítendő e költők közül főleg Pákráduni Árzén atya, egyúttal az örmény nyelvtant tárgyaló legkimerítőbb tanulmánynak szerzője, ki husz énekre terjedő epepeát írt az örmény nemzet első vezéréről, Hájkról. Thovmásán atya örmény versekben ültette át Homer Iliászát s Odysseáját, Hurmuz Eduárd érsek verses fordítását adta ki Virgil Eneisének.

¹⁾ Velencze, 1836—1837. 4-ed rétű két nagy kötet; az első 1140 és a második 1067 lap.

Nem kevesebb elismerés illeti meg a mekhitaristák bécsi intézetének irodalmi s kulturai tevékenységét. Boré, a jeles francia armenista, az ázsiai örmények közé tett tanulmány útjának kezdetén meglátogatván ezen intézetet is, nagy magasztalással emlékezik meg szervezetéről.¹⁾ Fgy tudos főpapot Azaria Aristaces cesareai érseket talált az élén, kinek hosszú kormányzása alatt derekas tevékenységet fejtettek ki a bécsi kongregáció tagjai a történet és nyelvtudomány egyes ágazataiban. Hunánián Pál atya például megírta a keleti egyház oekumeni zsinatainak történetét; mások jeles művekben tanulmányozták az örmény nyelv viszonyát a törökhöz s a Levanteban leginkább elterjedt európai nyelvekhez.

Meg kell még néhány szóval emlékeznünk az örmények más államokbeli tudományos intézeteiről is. Párisban a Murad Sámuel kollegium egy madrasi gazdag örmény kereskedőnek köszöni a keletkezését, a ki e célra két milliot hagyományozott. Az intézet felavatásakor 1846-ban Franciaország ünnepelt költője, Lamartine tartotta a megnyitó beszédet. Velenczéből jeles férfiakat hívtak meg az intézet vezetésére, a kiknek sorából nagy tudományosságával különösen Álisán Leont atyja vált ki²⁾

Olaszország újabb állami alakulásai éreztették hatásvukat a Propaganda ősrégi intézetével is, melyben más nemzetek gyermekei mellett örmény ifjak is nyertek tudományos kiképzést. Az új olasz kormány árúba bocsátván a Propaganda javait, XIII. Leo pápa elrendelte (1883 marc.) egy új örmény kollegiumnak megnyitását Rómában.

Egy előkelő örmény család, a Lazareffeké, megalapította Moszkvában a nevét viselő intézetet, mely a minden oroszok czárjának fővédnöksége alatt, mint akadémia s mint iskola is működik. Gazdagon dotálva, a moszkvai „örmény-útczá-“nak egyik pompás palotájában elhelyezve, nagy nyomdával rendelkezik, mely a régi örmény történetírók műveinek egész sorát adta ki nagytudományú férfiak gondos ve-

¹⁾ Correspondance et memoires d'un voyageur en Orient. Paris, 1840. I 10 kötet.

²⁾ Szárkisz Tódor atya kiadta 1857-ben a Murad-kollegium történetét örmény nyelven.

zetése alatt, a kik közül legyen elég ezúttal csak Emin Ker. Jánosnak világszerte ismert nevét megemlítenünk. Legszebb kiadványa e nyomdának az intézet megalapítói, a Lazareff grófok viselt dolgait írja le,¹⁾ azon örmény családét, mely egy évszázad óta zavartalan élvezetével dicsekedhetik a csárok kegyének, s a melynek tagjai napjainkban is előkelő helyet foglalnak el az orosz közéletben.

Dr. MOLNÁR ANTAL.

Ájvázovszky jubileuma.

Szeptember 26-án ünnepelték az orosz császári szépművészeti akademiában a híres örmény festő, Ájvázovszky János 50 éves jubileumát.

Az akadémia tanácskozási tágas terme csinosan volt fel-
ékesítve; válogatott közönség gyűlt össze, hercegek is voltak jelen. A terem közepén magaslott Ájvázovszky virágokkal és babérral diszitett mellszobra. Az elnöki széken a czár fivére Alexandrovics Vladimir főherceg ült, ki az ünnepeltnek kitüntető jelvényt adott át; azután Iszáiv titkár felolvasta az akadémia iratát, mely ötet tiszteletbeli tagjának választotta és arany éremmel tüntette ki. — Most ének következett, azután maga az elnök adta át az ünnepeltnek az akadémiai okmányt és érmet. Erre a különböző üdvözlő küldöttségek jöttek.

Uralkodó-házakból származott magas személyek és a külföld majdnem minden akademiájától is kapott üdvözlőlevelet; a jubileum napjáig több mint 400 távirat- és üdvözlőlevellel tisztelték meg.

A ritka ünnepélyt fönséges lakoma zárta be. Az étterem Ájvázovszky festményeivel volt ékesítve. — Ezen jubileum alkalmából — mondja a pétervári „Listok“ a festészetet és rajzolást kedvelő nők alapítványt tettek, melynek kamatját évenként azon nők között fogják kiosztani, kik tengeri képeket rajzolnak. — Maga a művész e nap emlékére egyik legszebb képét a pétervári örmény templomnak ajándékozta.

¹⁾ Moszkva, 1856, nagy 8 r. három rész (örmény nyelven) a Lazareffek könyomatú arcképeivel. Az intézet történetének s alapszabályainak leírását l. a »L' Institut Lazareff des langues orientales fondé à Moscou par la famille des Lazareff« cz. munkában (Páris, 1846.)

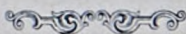
Ájvázovszky jubileumát Oroszország több városában megtartottak; a vidéki városok között az első Tiflis volt.

Ezen jubileum alkalmából a pétervári és moszkvai lapok sept. 26-iki száma közölte a világhírű festő életrajzát, a képes lapok pedig az életrajzzal együtt arczképét is hozták.

„Niva“ képes orosz hetilap így kezdi Ájvázovszky életrajzát: „Melyik orosz az — bírjon az bá mily csekély műveltséggel — ki ne ismerné Ájvázovszkyt, a mindnyájunk által nagyrabecsült művészt, ki bűv-ecsetjével engedelmes-ségre bírja magát a természetet is. Ez azon dicső nevek egyike, melylyel méltán dicsekedhetik hazánk; név, mely nagy hírrel bír, nemcsak hazájában, hanem a távol külföldön is. Bátran elmondhatjuk, hogy egyetlen művészünk — talán Brulow kivételével — sem birt nagyobb és irigyletesebb dicsőséggel, mint Ájvázovszky. Oroszország ezen utólérhetlen festője nem egyszer egy nap alatt teremtette meg gyönyörű képeit; ez igazi rögtönész (hevenyész, improvisateur); nagyon jól ismeri a természet fonségét, törvényét. Nincs ember, ki a levegőt, vizet úgy tudja megrögzíteni, mint ő.

Ájvázovszky festői képessége oly híven festi le a ten-geri vihart, hogy a festmény olyan benyomást gyakorol az emberre, mint maga a természeti tünemény.“

Sz. K.

Tigrán.

— Befejező közlemény. —

Észintén bevalljuk, hogy e történeti kutatás folya-mában az okfők vitató ereje miatt kegyelettel csüngünk a honi történészek ajkain; nehogy azonban ily érzelem a túl-zott tisztelet, szemethunyo részrehajlás és az eltaposott igazságnak alakját láttassék magára öltetni, a hívséggel tel-jesített kötelesség érzetében Socrates tanítványának, Xeno-phon bölcselőnek Tigrán életrajzára vonatkozó nézet-eltérése e helyütt szükségképen fölhozandó. — A mézes beszédű athenei hadfi a rövid életű Eruant-ot, Tigránnak atyját úgy állítja elő a világ szinpadján, mint a méd király elleni lá-

zadót, ki fölött Cyrus benignizáló vallatásaiban rejlő dölyffel ítéletet tart, a vádlottak padján ülőnek ügyvéde nem más, mint az ékesszólás megbűvölő erejével fölfegyverzett Tigrán, Cyrusnak barátja és vadásztársa.¹⁾

A kellemes irálynak mestere Xenophon, oly megindítva tudja leírni az eddig mondottaktól egészen eltérő eseményeken alapított előadását, hogy az eszmék és tények szépségén elmerengő lélek jóhiszemében azt, mint valóságot kedveléssel olvassa: holott pedig az egész nem egyéb, mint a mézes beszédű író szívének gyöngéd érzelmeiből forrásozó regény arra hivatva, hogy a királyoknak a nemes tettekben előképül szolgáljon. A helyzetet ugyanis így festi: Eruánt Astyagessel háborúba keveredvén, a csaták morájában gyönyörködve dulakodó Mars Eruant nyakába dobja a vereséget. Természetes, hogy Eruant virágos út nem várhatott, ki ennek folytán kénytelen volt évenként adót, — hadjárat idején pedig segélyhadaival vért fizetni. — Cyaxares Astyagesnek fia és utóda aggályos bajokban szenved; mert az assyr, az az babiloni király a kincshalmazáival példabeszéddé vált lybiai Croesustól segítettve, hadat indit ellene. Eruant e kedvező alkalmat felhasználva adót és segítséget megtagad; Cambyzes pedig a perzsa király fiának Cyrusnak vezérlete alatt harmincezer harczosból álló serget küld Cyaxares segítségére, ki nehogy az erő szétforgácsolásával ügyét rosszabbá tegye, a helyzet ónsúlya alatt Eruant ellen kényszereszközöket használni nem akart, de a fiatal Cyrus ruganyos nyilatkozatával a dolognak más fordulatot adott, ki váltig állította, hogy Eruantot a legmegbízhatóbb emberré teendi. — A fátyolba burkolt terv valósítása reábizott, ki is a haderőnek egyik részét Chrisanthusnak adván, miután a cél elötte leleplezte, őt a természet által oly elijesztővé tett s lesvetésre alkalmas rengeteg erdőség tájaira küldötte. E tájék vész idején menhelye volt a kir. udvarnak, hol a csend némaságát a kísérethez tartozó portyázóknak gondos léptei szakíták néha félbe. Chrisanthusnak megbízása volt a sűrű csalit közt embereit kisebb csapatokra elosztani s a

¹⁾ Xenophon Cyri institut. III. p. 62. Dunker. Ó-kor IV. köt. 360 lap.

netalán oda tévedezőket letartóztatni, hogy így inkább rablóknak, semmint ellenséges csapatnak tekintetvén a terv homályban maradjon. Cyrus, mint egyébkor szokta tenni a had más részével nagyszerű vadászat színe alatt Armenia határaihoz közeledék s legott egy ügynök által, ki a közvetlen közelében levőkön kívül más körülményeket is észre szokott venni, Eruantot az adó beszolgáltatására s a köteles haderővel csatlakozásra szólítja fel. Eruant a terhes felhők jövetelét jósló felhívásra családját kisebb fiával és kincsével a fenjelzett menhelyre küldvén, ő maga ellentállásra készületeket tesz; de hamarább, semmint vélne, sarkában van az ellenség, miért is lehető sietséggel egy hegynék nehezen közelíthető magaslatára vonul. Cyrus, hogy a menekvés reményét elmesse, a helyet embereivel körülvéti, s az éhhalál esélyeinek kitett királyt a megadásra sürgeti. Ez alatt a királyi család sarka után leselkedő vezér a czélba vett martaléknak birtokába jutott. Eruánt látva, hogy annyi bősz hullám tolúl feléje, az el nem odázható helyzet tudatában enged a fölhívásnak. A csel sikerült, s a kiszemelt zsákmány egész családjával Cyrus előtt áll, jelen van Tigrán is e semmikép nem kedélyes összejövetelen, ki eddig egyébűtt intézkedvén, önként megjelent. A siker éles fegybeszéd tartására ragadá a tűzes perzsát, szemére lobbantja Eruántnak szószegését, s figyelmezteté őt, hogy a megvétel súlya fogja nyomni, ha feleleteiben az igazságot elmellőznék. Eruánt a színpadi sebességgel méd-perzsa udvaroncokból összetákolt vérbiróság előtt a szerencse fiának minden nemes lelket felingerlő kérdéseire egész nyíltsággal pontról portra válaszolt.

A párbeszéd előszavában így szól Cyrus:

„Te anyám atyjától legyőzetvén miért nem teljesítéd adott szavadat?”

„Szabadság után vágyakodtam; ugyanazt akartam fiaimnak is hagyományozni.”

„Igen szép a szabadság kivívását megkísérteni, s a szolgaságnak fegyver élével véget vetni; de ha az nem sikerül s mint pártütő új kísérleteket tenne valaki, hogy urának hatalmát lerázza: az ilyen mire érdemes? mint helyesen cselekvőt megbecsülöd, vagy mint hálátlant megbünteted?”

„Megbüntetem.”

„S ha alattvalóid egyikét kitüntetted, s ez vét ellened, meghagyod a birt hatalomban, vagy helyébe mást rendelsz?”

A kérdett zavartalanul viszonzá: „Úgy van, mást rendelek.”

„Ha a mellett amaz gazdag is, meghagyod gazdagságát, a vagy pedig szegénységre juttatod?”

„Mindentől megfosztom.”

„Ha észreveszed, hogy menekülni akar, az ellenséggel kaczerkodik?”

„Halállal ölöm meg.”

E baljóslatú szóra a jelenlevő nőket csüggedés árnya lepte meg, képzetök rohamának magukat átengedvén, a végveszély rémével tépelődnek, s a hangosan zokogóknak sűrű könny pergett alá szemeikből; hisz minden jel oda látszik mutatni, hogy a fejtörő igazságnak kimondása a királyi háznak egyetemes romlását okozandja. A győzelemhez olcsó áron jutott Cyrus nagy nehezen csendet eszközöl s a bűnlajstromnak utolsó tételét olvassa fel.

„Igazat szólottál, de ítéleted azokra vonatkozik, kik fölött neked hatalmad van; már most nekünk hason helyzetben minő tanácsot adsz?”

A vallatási szikra meg tevé hatását. E kérdés rohamos benyomásra számolt, s csakugyan a közlevertség és a megindulás megállította a jelenlevők szavát, a heves szóváltás is szünetel. Erre előlép a lelki éberséget tanusító királyfi, hogy a kivetett törzsálakat szétszaggassa. Ki hinné? Öröm szálla Cyrusnak keblére; ugyanis erős vala hiedelme, hogy nyílt kérdései alatt lappangó gondolatait a mély belátású Tigrán kilesvén, jó tanácsával reménye valóságát érvényre emelendi. Várakozása teljesült. Tigrán csodálandó szerénységgel az ékesszólás ellenállhatlan bájjával hangoztatá: „Ha akarod, a káros viszály kiegyenlítése tekintetéből atyám helyett én adok üdvös tanácsot.” A rokon örömezzet tükrözé magát vissza a szigorú szavak köpenyébe rejtőző Cyrus arcán, midőn előadását hallja szíve barátjának, ki ismert bölcseségének legszebb színpompájában fejt ki az eszélyesség fogalmát megtestesítő érveit, melyek kapcsán megnyílt az alkalom arra, hogy egymáshoz bizalmas lépéssel közeledhessenek.

A lélek ragyogó meglelégedésével hallgatja Cyrus kebelbarátjának szavait: „Midőn atyám életére törő eljárással a helyzeten javítani akarsz, diadalod elősegítése helyet veszedelmet termelsz.” Ezen előzménynek szilárd nyugpontjáról szelleme egész erejével figyelmezteti a győzöttek sorsának szálait kezében tartó Cyrust: hogy a lélek ellenszegülését felhívó vad erő legtörékenyebb szivhódító eszköz, a zavarok szítása üdvhöz nem vezethet; holott a jótéteményekkel megboszulás győzelmi biztos jóslat, mely a hálaérzet virulását kelti fel lelkünkben „Kezeskedem, hogy jó- és balszerencsében ezen érzet atyám keblében mindig előtérben álland, kit elvégre a jelen helyzet érthetőleg meggyőzött feussóbbsségedről.” A békülékeny hatalmasnak szeme meghatottságtól sugárzott. A fő-kérdés tehát megoldatván az indulatok csillapultával az idegeket zaklató szavak sötét felhője is gyorsan átvonul, az egyetértés szelleme, miként az áldott nap kezdé fénysugarait szétlővelni; s kik egymást ellenségnek hitték, egyik akaratban elannyira, hogy a közellenség ellen együtt köszörűlnék kardot. Cyrusnak ezzel tág mezeje nyílik nagylelkű kedvezésekkel rendelkezni; jóakarattal hallgatja Eruántnak haderő és pénzbeli bőkezű ajánlatait; azonban minél megnyerőbb küldetésben akarván eljárni, ketté ollozza az ajánlatok túlterjedt fonalát s Tigrán vezérlete alatt négyezer lovasság és huszezer gyalogságból álló segélyserget kívánt, 3000 talentumnyi ezüst készletből a kimaradt 50 talentumnyi adóhoz még ugyanannyit számítva megtartott száz talentumot.¹⁾

Hogy egy ténnyel többet tegyen, befejezésül a feljajdult keblek talán fenmaradt fájdalom-nyomainak kitörlésére, kedélyes tábori lakomát rögtönöz, melynek folytán az elégtételség, fűszerezve az örvendetes pezsgő étellel — tetőpontját érte.

A szabad lábra állított királyi család és udvarnokok magasztalták a férfi nemes szívét. A helyzet földérítésére

¹⁾ Xenophon de Cyri institut. III. I. C. 8. C. 3 és 4. *Τάλαντον* görög pénzösszeg, a nagyobb 80 és a kisebb 60 minát tett = 2165.60 frt. E helyütt súlymértéket jelent, mely nem volt minden államban egyenlő, többnyire = 50 fonttal.

nem kevésbé jellemző, hogy Tigrán a hű szív szeretetében minden kornak például szolgálható nevéhez e kérdést intézé: „Nemde Cyrus nemcsak szép, hanem nemes szívű is?” Mire az élet tavaszán levő nő oly bensőséggel, minő csak a rendíthetlen hűségnek ajkáról szokott hangzani, válaszolá: „Én őt az egész idő alatt nem is láttam, szememet csupán arra függesztém, ki képes volt érettem és szabadságomért életét terhes adó gyanánt oda-adni.”

Szándékos vala — márcsak az igazság kedvéért is e történeti regénynek tekinthető, de minden esetre érdekes kérdés előtti hosszabb időzés: nem akarván azt csak úgy érintőleg tárgyalni; részint, hogy a tárgyak futólagos említésével meg nem elégedő, s terjedtebb olvasmányokhoz szokott olvasó legszerényebb igényeinek némi szolgálatot tehessek; részint, hogy a folytonos regény olvasásba elmerült lélek e fárasztó úton haladva némi nyugpontra találjon főleg pedig, hogy a szépet és jót örömmel megragadó ifjú ivadéknak, pislogó mécsként használható útmutatás legyen nyújtva azon esetre, ha saját házában netalán számkivetve élő őstörténelmének tanulmányozni ohajtaná.

Midőn e hő reménynek kifejezést adunk, vajjon az igazolva lesz-e? Nem tudjuk, mindazáltal ez ellenállhatlan ékes-szóló remény után indulva, hadd haladjon tovább a toll e munka írásában.

A hellenművek irodalmi súlyát el nem ismerni, árva léleknek ismerve.

Xenophonnak, a honi történészek nézeteihez nem közel álló előadásából legalább azon bizonyosság merithető, miszerint Tigránnak jellemrajzát úgy ecseteli, hogy az alárendeltség kinos érzetét keltő helyzetében is a szemlélő benne nem kis lélekkel találkozik.

De nézzük a dolgot közelebbről. Kérdés, vajjon a Cyrus életére vonatkozó történeti láncz szilárd anyagból van-e fűzve? E kérdésnél a sejtelem és gyanításnak el kell némulnia; a törpének pedig nem tanácsos az önismeret határait átlépve magas széken feszelegni; mert könnyen elsiklik. Küzdjön tehát a tudományos észlelés; ez azon bizonyítékot nyerte: mely szerint az igazságképen hirdetett tények itt vagy másutt, — vagy éppen nem történetekkel vegyítve, az egész-

ről célzatosan ragyogó sugarakból szőtt alakot akarnak nyújtani.

A vizsgálat alá vett, sokfelé elágazó vélemények összevetéséből nyert eredmény im ez: A perzsáknak e kérdésre vonatkozó túlzásaiban Xenophon is osztozkodott, hisz az ember ilyesmiket teljesen ki nem kerülhet; e túlzásoktól azok közül, kik e kérdéssel foglalkoztak, nem sokan maradtak menten.

A görög tudományokban beavatott honi kalauzaink a valót nem kiszíneezéssel, hanem érvekkel vitatják meg.¹⁾

Midőn tehát azt állítják: hogy nem lehet a Xenophon által leirt alakot szigorúan venni: az oly állítás, melynek védelmére kelnek más elsőrangú, s nézeteiket eléggé szelöztető tekintélyek.²⁾ Így Cantu C.: „A görögöknél teljesen hiányozván a keleti polgárisodás érzete, ők egészen elferdíték a tényeket, és még akkor is nem ad nekik senki is hitelt, midőn csak balul fogták föl a dolgot. Xenophonnál a „Tizezer visszavonulása“ és a „Hellenikák“ való és pontos részletekben bővelkednek, melyek az emlékiratok

¹⁾ Cshámicheán Mihály I k. 196 l. Csákêdsián Efrem 23 l. — Confrontando le storie d' Erodoto, di Senofonte, e di Mar Abas. (az örmény tört. egyik forrása) intorno a Astiage ed a Ciro, si osservano tante differenze che si direbbero le tre storie risguardare tre principi diversi. Ma le circostanze riferite da Mar Abas sembrano meglio fondate nel vero, quelle d' Erodoto un po' favolose, e quelle di Senofonte, romanzi, come disse anco il Calmet.« Chor. M. Olasz fordítása. Velencze 1850 72 l.

²⁾ Il n'est pas étonnant, que l' Europe soit restée si longtemps étrangère indifférente à la langue d'un peuple, dont l' histoire, diffigure'e par les Grecs et les Romains, n' offrait que fables, obscurités, incertitudes. Les invasions, qui désolèrent successivement l' Arménie, ont anéanti grand nombre de manuscrits précieux. Les autres, enfouis dans la terre ou dans la poussière des convents, étaient souvent inconnus à leurs propres possesseurs. Vaill de Florival. Hist. d' Arm. 113 l. — Id unum lectores meminerint, tametsi Graecorum, romanorumque scriptorum fides atque auctoritas magis nobis perspecta sit atque explorata, Orientis tamen Scriptores rerum suarum accuratiorem certe notitiam habere potuisse.

Ekkép nyilatkoznak a Whistonok, kiket különben korántsem lehet arról vádolni, hogy Ch. M. irányában vakon »in verba Magistri« esküdnének. Mos. Chor. L. 2. p. 85.

sajátságos természethű modorában adattak elő; s jóllehet a Cyropaedia csak regény, a gyakorlott szem könnyen kiismeri abban a valót, melylyel Socrates tanítványa a tökéletes uralkodó s a keleti szempontból boldog birodalom eszményét körülirta. Más történetírók saját hazájuk történetébe Perzsia viszontagságait is beszórték. — Már Herodot idejében Cyrusnak alig egy százados története mesékkel volt elárasztva, melyek egyébiránt minden nagy név kíséretében föltalálhatók; még több mesét gyűjtött össze Xenophon maguk- a perzsáktól.“

„Maga a Cyropaedia cím is azt mutatja, mikép Xenophon egyedül csak Cyrus neveltetésének történetét szándékozik adni; s az erkölcsi és politikai cél annyira világos, hogy az igazság keresésétől is fölment mindenkit. A végét — úgy látszik — más kéz irta. Hogy bitorlónak ne bélyegezze hőjét, Cyrust Astiages mediai király unokájának, és ennek fia Cyaxares oltalmazójának teszi; hanem már a „Viszszavonulás“-ban Ctesiás és Herodottal egyezik, állítva mikép Astiagestől a koronát elrabolta.“¹⁾

Ennyire halmozott vélemények több körülnézést okozva gátlólag lépnek e munka folyamának elébe; ezért talán a türelem is hosszasan vétetett igénybe; azonban mindezek fölhozásában nem vala szabad fukarkodni, hogy az e tekintetben teljesebben értesült honi történészeknek hitelessége iránti megnyugvás annál lehetségesebb legyen.

MÁRKOVICH JAKAB.

¹⁾ Cantu C. 3 k. 2 és 17 l. Justin állítja, hogy Cyrus Astiagest csak is országától fosztotta meg, s őt a hyrcanok fölé rendelte, minthogy a médekhez őmaga nem akart visszatérni. Erre a Whiston fivéreke véleménye ez: Ha Justin előadásának hitelt adunk, úgy az Astyages és Tigrán közötti harcz akkor történhetett, a midőn Astyages a hyrcanok kormányzásával volt megbizva; Mos. Chor. 1 k. 70 l.

A Megváltó kegyképe Genuában.

IRTA FÁRAÓ SIMON.

II.

Miután Ábgár küldöttsége átvette a csodálatos módon elkészült arczképet, örömtelven kelt útra, hogy mennél előbb vigye meg szeretett fejedelmének a vigasztaló választ.

Az első város, hol pihenőt kellett tartani, Hierapolis volt. Itt utasainkat bizonyos neme az aggálynak lepte meg. Féltek, nehogy kifosztassanak; Ánán tehát a városon kívül lévő téglakemenczébe rejtette el a drága ereklyét. *) Azonban a rákövetkező éjjel oly rendkívüli fényesség terjedt a város felett, hogy az álmából felriadt lakosság, mely azt gondolta, hogy tűzvész garázdálkodik, megijedve szaladt fel s alá. Mikor már némileg lecsillapult a rémület, többen azon hely felé siettek, hol a lángáradat mutatkozott.

Ánán, ki őrt állott a kemence előtt, az út fáradalmaitól kimerülven, elaludt s azért mit sem tudott a történetek felől; a lakosság ide érkezett része, mely abban a véleményben volt, hogy ő gyújtott tüzet, felkölti őtet és minden kikérdezés nélkül megfogja és a városba hurczolva fogságba veti. Másnap reggel elővezetik és kikérdezik az előljárók. Ánán ártatlansága érzetében, nyíltan elbeszélte, hogy honnan jő, mi járatban van és társaival együtt mit rejtett el a téglakemenczébe. Erre visszaadják szabadságát s vele együtt még sokan jönnek ki, megnézni a rendkívüli fényességet árasztó képet.

Ánán épen találta ugyan eldugott kincsét; de bámulva vette észre, hogy a Megváltó arczképének hű lenyomata mutatkozik egyik téglán, mely azt eltakarta. A városbeliek szintén csodálkoznak ezen, s habár képtelenek voltak fel fogni azt, hogy minő természetfeletti hatalom keze működött ezen eseménynél, — mégis a képes téglát örök emlékül maguknak tartották vissza. A küldöttség pedig tovább folytatta útját, mely mintegy 12 nap múlva végre Edessa királyi székvárosához közeledett.

*) Alkalmazott értelemben emlék, mely tiszteletben tartatik.

Ábgár mindenekelőtt mély alázatossággal s ájtatos buzgósággal szemlélte az átnyújtott arczképet, azután öröm könyeket hullatva olvasta a levelet. A szemfüles körülállók, kik nemcsak a király meghatottságának, hanem a vigasztalódásnak is, mely ennek arczán mutatkozott, tanúi voltak, mindnyájan nagy figyelemmel hallgatták Ánánt, ki a küldöttség nevében részletesen beszélt el utazásuk körülményeit. — Ezután a király parancsot adott, hogy a bálványistenek nyilvános oszlopai gyékénynyel takartassanak be; a város kapúja felett lévő oszlop vétessék le s helyébe Jézus arczképe tétessék oda. Egyszersmind intézkedett arról is, hogy minden ember, ki a városba jő, a kapúnál megállva, térd- s fejhajtással nyilvánítsa tiszteletét a csodatevő kép iránt.

Krisztus menybemenetele után nem sokára megérkezett Tadó apostol Edessába, hol a király ötet következő szavakkal fogadta: „Nemde te vagy az áldott Jézusnak tanítványa? Ő megígérte volt, hogy küldeni fog hozzám egyet tanítványai közül, ki megszabadítson fájdalmaitól.“ Mire felele Tadó: „Ha hiszesz Jézus Krisztusban, kívánságod teljesülni fog.“ — „Én hittem benne és az Atyában — mondá Ábgár; azért össze gyűjtöm seregeimet, hogy kiirtsam a zsidókat, kik keresztre feszítették az Istenfiát; csak a római kormány ne gátolna meg tervem kivitelében!“ Ekkor az apostol a királyra teszi kezét és ez azonnal meggyógyul betegségéből. Erre ő, családja és az előkelőbbek közül sokan fölveszik a keresztséget.

Az apostol még több napig hirdette az üdv ígét a városban és a környéken; a keresztények száma naponként szaporodott. Mielőtt a hitkövet innen eltávozott volna, maga helyébe Áddé nevű férfiút rendelte püspöknek. . .

Ábgár, miután az Üdvözítő tanait elfogadta, körülbelül még 3 évig élt; éltében a kereszténység már szépen virágzott országában; de halála után fia Ánánun megtagadta a keresztény hitet és parancsot is adott, hogy a bálványtemplomok állíttassanak helyre s a kereszténység irtassék ki.

Sokáig foglalkozott azon gondolattal is, hogy hogyan lehetne a Megváltó arczképét a város kapujáról minél csufosabban ledobatni s megsemmisíteni. Azonban a pogány király

ezen istentelen célját nem érhetette el; mert a szent-életű Áddé püspök, ki mennyei intés által értesült a gonosz szándékról, a legközelebbi éjjel kíséretével a kapúhoz ment és az Üdvözítő képét az örök lámpással együtt a fülkébe — hol elhelyezve volt — falazta. Az így elrejtett szentképről a nemsokára bekövetkezett üldözés alatt, midőn nemcsak az istenfelő püspök, hanem a hívek közül is sokan nyerték el a martiromság koronáját — mindenki elfelejtkezett.

Sok — majdnem ötszáz évig maradt a fülkébe falazott kép elrejtve. — Végre a perzsák királya Chozrov, győzedelmes harcok után 539-ben Edessa városát ostrom alá veszi; a bennlakók félelem és rettegés közt Istenhez könyörögtek szabadulásért. És ime buzgó fohászaikat Isten meghalgatta! Ugyanis Eulalius püspöknek álmában egy angyal ezeket mondá: „A város kapúja fülkéjében van a Megváltó legszentebb képe; keresd meg és azután vedd azt magadhoz, és megfogtok szabadulni az ellenségtől.“

Másnap tehát a püspök ünnepélyes körmenetben megy a kapúhoz; megvizsgálja a helyet, s mintegy isteni ujjmutatásra azonnal megtalálja a fülkét; sietőleg felbontatja a falat, s bámulat! nemcsak a képet ép állapotban találja, hanem a lámpa is, még mindég világítva égett.

Ezalatt az ellenség aknákat ásott a falak mentében; a püspök magához vevén a szent ereklyét, felment a vár falára, honnan néhány csep olajat öntött le az összehalmozott gyú-anyagra, mely azonnal meggyúladt; erre hirtelen szél támadt, mely még élesztette a tüzet; a lángok a hadieszközöket porrá hamvasztották, a katonáknak nagy része pedig életét veszítette. És így Chozrov kénytelen volt menedéket a futásban kereső seregének töredékével Perzsiába visszatérni.

E kiváló eseményről bámulatos lelkesedéssel tesznek említést Jób alexandriai, Kristóf antiochiai és Vazul jerusálemi patriarchák, Theophilus császárhoz a kép-irtók ellen intézett védirataikban; úgy szintén Evagrius is egyháztörténelmében (4-ik könyv) körülményesen szól Edessa városának megszabadulásáról.

A Megváltó ezen arczképéhez a buzgó keleti keresztények még akkor is elzarándokoltak, a mikor e város (Edessa) már a törökök fennhatósága alatt állott.

Híre a csodáknak, melyek e kép körében történtek, a távol fekvő tartományokba is elterjedt. — Biborban született (Porphyrogeneta) Konstantin byzanti császár e hírek hallatára elhatározta magában, hogy székvárosa számára megszerzi ama csodatevő képet. Követet küldött tehát Edessa város kormányzója- Sulejmánhoz, és nemcsak azt ígérte ennek, hogy ha a kép megszerzéséhez segédkezet nyújt, a fogóságában sinlődő törököket szabadon bocsátja, hanem még 12000 ezüst pénz jutalmat is ad neki.

Mivel a kormányzó, ki minden egyes zarándoktól a képlátogatásért sarcot vett, — istentelen műveletéből több jövedelmet remélt, nem sietett a császár akaratának eleget tenni, hanem inkább avval védekezett, hogy a városbeliek nem hajlandók kiadni a képet. Miután sem fenyegetések-, sem ígéretekkel nem volt képes Edessa lakóit rábírni a császár, hogy akaratát teljesítsék, — hatalmas sereget küldött rájuk. Ekkor megijedt a kormányzó s most maga kényszeríté a népet a kép kiadására.... Konstantin fennebb említett ígérteit teljesítvén, visszahivatja seregét és Samosata város püspökét, Ábrahámot bizta meg a kép átvételével.

Ábrahám ünnepélyes járdalat (processio) kíséretében vitte kifelé a szt. ereklyéket; de a város határánál hirtelen iszonyatos zivatar támadt; erre Edessa lakói sirva, zokogva így kiáltának: „Ime az égi jelentés, mely szerint Isten sem akarja, hogy más felé vitessék a szentkép!“ és visszakövetelték drága kincsöket a püspöktől, ki útját az Euphrát kikötőjéhez csak a török kormányzó által adott katonák segítségével folytathatta.

Euphrát partján az edessabéliek ismét megújították ellenállásukat, azonban Konstantin küldöttei észrevétlenül beszállnak a közel álló hajóba, melyet hirtelen támadt szél a túlsó partra hajtott.

Útközben Konstantinápolyig sok csoda történt. Mindenütt, a hol megállapodtak, özönlött a nép, kérvén a püspököt, hogy a szentképpel adjon rájuk áldást.

Mikor Theophilacrus a konstantinápolyi patriarcha tudomást vett arról, hogy utasaink a városhoz közelednek, ünnepélyes körmenetben elejökbe ment. A szekrényt, melyben a drága ereklyék (Jézus arczképe és az Ábgárhoz kül-

dött levél) őriztettek, a császár fiai vették válaikra; a rengeteg sokaság a Sophia templom felé haladt; a csodaképet előbb néhány órára a nagy oltárra tették, hogy a nép láthassa s ájtatoskodását végezhesse, azután a császár palotájába vitték. Itt rövid ideig letették a trónra, hogy ez megáldassék, azután állandóan az udvari kápolnában őriztetett.

Fleury, az egyháztörténetirő, nagy terjedemű leírást nyújt a jelzett szent ereklyéknek Edessából Konstantinápolyba történt áthozataláról. Baronyus ezt az eseményt 944-dik esztendőre teszi.

Nem lehet bizonyosan tudni, hogy mikor került a levél vissza Edessába; de Cedrenus tisztán írja, hogy „Maniaces Gergely, az euphratparti városok praetora, 1030-ban Byzantba küldte Edessában talált Megváltónk levelét.”

Majdnem három századdal később forradalom ütött ki Konstantinápolyban. Azok, kik e népmozgalmat előidéztek, mindent felforgattak s sok tárgyat pusztítottak el. Nicetas feljegyzése szerint: „A rablás a császári kápolnára is kiterjedt, a szt.-képek ékességei elvétettek, sőt azon szekrényke is, melyben a Megváltó levele tartatott, e fosztogatás áldozata lett.”

Mikor a byzantiumi trónon a kiskorú Paleologus János ült, ennek ipja és gyámja Cantacusenos János, a kormányzást egészen magához ragadván, sok zavarra nyújtott alkalmat. Azonban a genuiaiak segítségével sikerült Paleologusnak legyőzni ellenségét s véget vetni a belzavaroknak; a saracénoktól is visszaszerezte birodalma azon részét, melyet ezek, — a zavarok ideje alatt — elfoglaltak volt.

A császár fényes győzelmei után Montaldo Leot, a genuiaiak fővezérét, ki a pogányok ellen viselt háborújában kiváló szolgálatot tett neki, Üdvöztőnk csodatevő arczképével ajándékozta meg. Montaldo a megbecsülhetlen ajándékot 1363-ban magával vitte Byzantból Genuába, hol azt palotája kápolnájában mintegy 20 évig őriztette.

Mikor a vitéz fővezér végoráját közeledni érezte, gyónató atyjának tanácsára a szentképet Szt.-Bertalan templomának (Genua) hagyományozta. Szt.-Vasul rendjének atyái, kik e templomban szolgáltak, — a végrendelet értelmében — pontosan megtették mindent. Kemény záruk alatt őrizték azt gondosan s csak nagyobb ünnepek alkalmával tették ki

a boldogságos Szűz-Mária oltárára, mely előtt folytonosan ájtatoskodtak a buzgó hívek.

Mintegy másfél századdal később a Genuában támadt zavargások ideje alatt egy százados ellopta a kegy-képet... és avval Franciaországba menekült. Azonban XI-ik Lajos király parancsára visszakerült az, az előbbi atyákhoz, kik drága birtokuk miatt 1798-ban, — a népuralom idejében — ismét nagy félelmet állottak ki.

1810-ben, mikor I. Napoleon szigorú parancsa jobbra kiűzette házaikból a szerzeteseket, megszűnt az isteni szolgálat a genuai Szt.-Bertalan templomában is. Midőn a fosztogató dictator kiküldöttei a város nevezetességeit kutatták, ezek egyike ugyan kezébe vette a Megváltó arczképét, de mivel nem tudta, hogy mi van kezében „a homályos és elavult vásznat” — ott hagyta. „Elrejttem arczomat előlük.” Mózes V. k. Deut. 32, 20.

Az itt őrzött páratlan kép képezi Genua városának legdrágább kincsét. A búcsújárók közelről úgy, mint távolról — pünkösdi napján most is nagy számmal zarándokolnak el e kegy-képhez és tiszteletök e kiváló tárgya előtt, nagy buzgósággal végzik ájtatoskodásukat.

Besigtháslián dalaiból.

Oh, lennék én csak a tavasz'

Szelid fuvalma: röpké lég;
Szállonganék fejed körül,
S fűtidre csókot hintenék!

Oh, lennék szende rózsaszál,
Derült mosolylyal ékesen;
Virulnék kora' hajnalon,
Magasztos-édes kebleden!

Oh, lennék álmokép csupán,
Lebegve éjeid felett:
Kilesném lelked' álmait —
És elrabolnám szivedet!

SIMAY JÁNOS.

Egyházi régiségeink.

Irta: G. J. G. m.

II.

A szamosújvári örmény kath. egyházban levő ruhák, mint már mondtunk, ¹⁾ nem mind keleti eredetűek; van közöttük olasz, góth, renaissance eredetű is. Valószínű, hogy ezeket itt (Magyarország) szerezték meg a hazai örmények.

Ezek közt az első helyet bizonyára az a pallium (?) foglalja el, mely valósággal renek mű. Ezt hihetőleg Verzireshky Auxentus püspök kapta — nagy érdemeiért — ajándékba Rómától. — Ez és azon palliumok közt, melyeket napjainkban viselnek a bibornokok, nagy különbség létezik. Alakja hasonlít ugyan a mostaniakéhoz, de az sokkal nehezebb, nagyobb és hosszabb; súlya egy kilogram és 28 dekagram, szélessége 30 cent, hossza egy meter és 14 cent.

Alapja ezüst szövet, arany fonallal egyszerűen kivarrva. Elöl, hátul, valamint a vállán selyemmel hímezett élő-alakok vannak, tojásdad keretekben, többnyire szőlőlevelek és gerezdek között. Az emberi alakok arcza meg keze nincs hímézve, hanem rézmetszetű nyomtatás, vízfestékkel színezve.

Most vegyük szemügyre a palliumon levő szent képeket. — Ezek a következők: elöl van (alulról kezdve felfelé) *Ստեփանոս* (Szt. Sylveszter pápa) tiarával fején; valamivel feljebb *Ս. Եղիշտի* (Szt. János evang.); legfelül *Մայր Աստուծոյ* (Isten anyja); a hátsó oldalon, felül *Տէր Աստուծ Յիսուս Քրիստոս* (az Úr Jézus Kristus); lejjebb *Ս. Լուկաս* (Szt. Lukács evang.); legalul *Ս. Գրիգոր* (Világosító Szt.-Gergely) aranynyal gyönyörűen hímzett piros selyem pluvialéval, püspöki süveggel és pálczával. — A pallium vállán jobbra *Ս. Մատթէոս* (Szt. Máté evang.); balra *Ս. Մարկոս* (Szt. Márk evang.). A pallium végén elöl úgy, mint hátul öt-öt, 14 cent. hosszú csinos arany bojt van. A nagy csinnel kiállított munkának eredete — úgy hiszem — benyulik a XVII-ik század második felébe.

Most az a kérdés merül fel, hogy ezen ruha darabot palliumnak tekintsük-e vagy stolának? Én ezt, ha a vállán

¹⁾ L. »Armenia« 11 szám 349 l.

is ne lennének alakok, és hátsó része ne lenne épen olyan hosszú, mint az elő rész — örmény stolának tartanám. — A mostani örmény *emphoron* (emiphoron) vagy pallium (ilyent használnak mai napság a katolikosz és az érsekek egyházi ténykedés közben) külső alakra nézve ugyan nem ilyen, mint ez; de ha a functionarius magára veszi, épinséggel azt a formát kapja, a milyen a mostan szóban levő pallium. A mostani örmény pallium majdnem négy méter hosszú és 30—40 cent. széles ruha, mely gombokkal vagy kapcsokkal úgy van ellátva, hogy az, ha azt az egyházi teljes ornatusra öltik, és elől-hátul, balról és jobbról begombolják vagy bekapcsolják — olyan alakot kap, mint a milyennel bír a latin pallium.

A mondottaknál fogva azt hiszem, hogy ez pallium: de se nem örmény, se nem görög, se nem latin, hanem a háromnak vegyülete; vagy aztán örmény és görög pallium, de régi (eredeti) alakjában (?) — Ha valósággal ez; akkor a jelen ruhának bece se nagyobb; mert ilyen ruhadarabot sem az örmény egyházban, sem a görögben nem ismerünk, még ha századokkal is visszamegyünk,

Vagy ha egyik se ezek közül, akkor azt kell felténnünk, hogy az régi alakú latin pallium, milyen néhány századdal ezelőtt létezett. . .

Kiváló és különös említést érdemel továbbá az az igazán gyönyörű és benső értékére nézve is nagybecsű egyházi ruha, melyet Eleonora királyné I. Lipót neje és VI. Károly anyja ajándékozott a szamosújvári örmény egyházmegyének illetőleg ezen egyház fejének, a nagytudományú Verzireshky Auxentius püspöknek

Határozottan lehet mondani, hogy a szamosújvári — több rendbeli — egyházi ruhák közt az első helyet ez foglalja el. A szövet — úgy látszik — eredetileg nem volt egyházi öltönyre szánva; inkább királyi (koronázási?) nagy palást, vagy hosszú úszályos (menyegzői?) köntös lehetett, a melyet később a fent említett királyné a nagyérdemű püspöknek ajándékozta.

Ezen palást vagy köntös eredetileg nagy és terjedelmes volt, mi onnan is látszik, hogy ez képezi most nagy részét egy egész rendbeli egyházi ornatusnak. Mert ebből

van nagyobbára csinálva egy $4\frac{1}{2}$ méter hosszú és egy méter és 15 cent. széles oltári antependium; egy terjedelmes nagy pluviale, melynek hossza 1 méter és 30 cent. a szélessége pedig 2 méter és 80 cent. egy nagy miseruha; két hosszú dalmatica, egy stola, két karöltő és egy püspöki süveg.

Magának a szövetnek az alapja ezüst és selyem; nagyon nehéz és finom anyag. Ez aztán fél dombormű alakban (en basrelief) gondosan, nagy csinnal chenille- (sénily, senilia) meg aranyozott ezüst- és ezüst fonallal van kihímezve. Vannak rajta — a többféle czifrázatokon kívül — csinosan és finom ízléssel kidolgozott levelek, virágok (tulipán, rozsa, liliom) különféle alakok; várak három-három toronynyal, ezüst szállal és aranyozott ezüst fonallal kihímezve; két lábon álló oroszlánok, fejökön koronával; két-két gyűrű egymásba illesztve, többszínű pillangók darázsok, méhek. Igen jellemző különösen a német császári korona és az arany gyapjas rend.

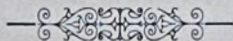
Ezen jelek: a három tornyos várak, a koronás oroszlánok, az egymást kapcsoló gyűrűk, de kiváltképen az arany-gyapjas rend, meg a császári korona világosan mutatják, hogy ezen ruha nem közönséges ember tulajdonát képezte. Dr. Falke, udvari tanácsos és a bécsi osztrák múzeumnak igazgatója, határozottan állítja, hogy ezen különös jelek csak is fejedelmi személyt vagy dolgot illetnek meg. A császári koronának jelentősége világos; az arany gyapjú akkortáiban bizonyos fejedelmi állást jelentett; a várak Kásztiliának, az oroszlánok Aragoniának jelképei (Eleonora, mint VI Károly anyja, spanyol hercegné volt); a tulipán, a liliom, a darázs, a pillangó stb. talán (?) egy-egy vármegyének jelképei.

Az állatocskák, a virágok, az oroszlánok, egy szóval minden alak és czifraság ügyesen, gondosan és szépen van kidolgozva; a színek oly ízlésesen vannak egymás mellé állítva, hogy az ember bámul, ezen igazi remek és drága művön; a vizsgáló órákig elnézheti és mégis jól nem látta, még mindig talál újabbnál újabb és szebbnél szebb dolgot e gyönyörű művön.

Habár — mint már fentebb is mondtam — a szövét nagyon nagy, mindazonáltal fel lehet tenni azt, hogy az egész több kisebb — 55 cent. hosszú és 30 cent. széles — darabból van összeállítva; és két ilyen 55 cent. hosszúságú, meg 30 cent. szélességű darab teszen egy egészet, ebbe vannak foglalva mind a fent említett virágok, vázak, koronák, gyűrűk, állatoeskák, oroszlánok, az arany gyapjas rend és a többi czifraságok. Ezen alakok, minden két ilyen lapon egyszer ismétlődnek.

Már az a körülmény is, hogy ezen ritka ruhákat évenként csak is a király születése és Szent-István király napján veszi használatba a szamosújvári örmény egyház, világosan a mellett bizonyít, hogy ezen egyház a mondott drága ruhákat Eleonora királynétől kapta ajándékba. — Aztán még az antipendium hátán levő örmény felirat: *Խոն Թիմարի ընծայումը* (a király születés napjára) is mutatja hogy ezen nagyon értékes és párjukat ritkító ruhák egykor valami összeköttetésben állottak a királyi házzal.

Majd más alkalommal szólni fogunk még a Szamosújvártt levő egyházi ékszerek- és edényekről.

Szellemi művelődés az örményeknél.

II.

— Befejező közlemény. *) —

Vizsgálatok.

20. §. Minden évnegyed és tanév végén vizsgálatok tartatnak. Az évnegyedes vizsgákon csak az iskolai előljáróság és a tanítók vannak jelen; ellenben az érvégi vizsgálatok nyilvánosak. Minden tanév végén a szülőknek „Értesítő“-t (*զիմարացոյց*, *vidságáczhuczh*) küldenek.

21. §. A tanuló az iskolai tanfolyam befejezése után bizonyítványt (*զատագիր* *vêgájákir*) kap.

*) L. »Armenia« 183 lbp.

22. §. A vizsgálatok napját a kerületi tanács állapítja meg, de ezen megállapodását köteles a nemzeti előljárósággal is közölni. Vizsga után van a jutalom-osztás (*δραγμαλωριωζ-λυνθής* mérchánágápáschuthion). Ezen ünnepélyen a patriarcha, vagy benne helyettese elnököl. — A nagy szünidő (*αργία*, árczágurt) 15—30 napig tart.

23. §. A tanév szeptember 1-én veszi kezdetét (tébrozahágán dárékéluch.)

Szünidő.

24. §. Szünnapok vásár- és ünnepnapokon kívül, új-év első napja, karácsony első napja, farsang három utolsó napja, a nagyhét három utolsó napja, a Szt.-Fordítók*) ünnepnapja, a szulthán trónraléptének évfordulati napja és a nagy szünidő (l. a. 22. §.)

Napló és osztálykönyv.

25. §. A kerületi előkészítő iskolák (népiskolák) naplói és osztálykönyvei a következő rovatokkal birnak:

1. A tanulók névsora; 2. tantárgy napló; 3. látogatók; 4. elmaradás és magaviselet; 5. órafelosztás; 6. vizsgálat; 7. figyelem; 8. írásbeli feladatok tárgya; 9. tanító és előadott tárgy; 10. kimutatás (ebbe jegyzi be a tanító azt, hogy jelen volt, vagy utólagosan akadályoztatása okát.)

Gyermekkert.

26. §. A kerületi tanács, — ha a hely megengedi — az előkészítő iskolák közelségében, ellenkező esetben más alkalmas helyen állíthat fel gyermekkertet (*δωκηγ*, dzágh-gocz) 4—6 éves gyermekek számára. A gyermekkert tanítónő gondozására bízatik.

27. §. Miután e szakasz szabatosan szól a gyermekkert czéljáról, átmegy a foglalatosságokra: 1. Ima, mese, ének,

*) *Ορχος θωρηγώνων* — Szt. Izsák és Meszrob sajátlagos neve. *θωρηγώνος* (tharkmánics), interpres, *ἐρμηνεύς*, magyarázó, tolmács; *therdsumán* (arab); *dragoman*, *drogman*, *trugman*, (török); innen a Drágomán örmény családnév,

közmondások; 2. tanítás Fröbel rendszere szerint; 3. számolás 1—10 számkörben; 5. írás és olvasás elemei, ha a gyermekek fejlődési kora megengedi.

Iskola.

28. §. Csak az a kerület állíthat fel iskolát, mely arra az előjáráságtól engedélyt kapott.

Magán iskolák.

29—32 § a magán iskolákról szól.

Iskolai felügyelet.

33. §. A nemzeti iskolák felett a központi nemzeti felügyelőség őrökdi, mely a felügyeletet a közoktatási tanács és tanfelügyelőség útján gyakorolja.

34. §. A közoktatási tanács alakíthat egy vagy több segítő-bizottságot; egy-egy bizottság 3—5 tagból áll.

35. §. A tanítókat a központi nemzeti felügyelőség választja.

36. §. A tankönyveket a nemzeti felügyelőség engedélyezi; azért tilos az iskolába oly könyvet behozni, mely nincs a patriarcha helybenhagyásával ellátva.

37. §. Minden kerületi tanács a tanév elején (szept. 1) az iskola évi jövedelméről kimutatást készít és azt megvizsgálás végett benyújtja a központi nemzeti felügyelőséghez. E kimutatás szól az ösztöndíjas tanulókról is.

38—41. §. Ezen szakaszokban a kerületi tanács-tagok kötelességei vannak felsorolva; e tanácstagok, kik igen gyakran szokták kerületük iskoláját meglátogatni, nagy gondot fordítanak arra, hogy egyetlen egy tanköteles gyermek se maradjon iskolázatlanul. Szegény gyermekek taneszközöket — ingyen kapnak.

Tanfelügyelő.

42—45. § a tanfelügyelő teendőit sorolja elő.

Közoktatási hivatalnokok.

46. §. A kerületi iskolák közoktatási hivatalnokai ezek: igazgató, tanítók (férfi vagy nő), segédtanítók, gazda.

47. §. Minden közoktatási hivatalnok tartozik kötelességét pontosan teljesíteni. A ki indokolatlanul marad el az iskolából, kétszer annyi birságot fizet, mint a mennyi fizetésrészlet illeti őtet az elmaradt időre.

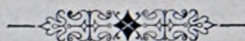
48. §. A fizetés jár szünetidőben és a betegség ideje alatt s. — Azt, ki a beteg tanítót helyettesíti, az iskola pénztára fizeti.

49. §. Csak képesített tanító foglalhat el tanítói állást.

50—52. §. E három utolsó szakasz átmeneti intézkedéseket foglal magában.

(Örmény nyelvből).

SZONGOTT KRISTÓF.

Álisán Leont, a kolostor költője.

— Leist „Litteratische Skizzen.“ —

Több, mint félszázad előtt született Erzerumban, hazája szívében, messze elszórt nemzetének épen azon töredékéből, mely még nemzet-egyéni sajátosságait és erkölceit maiglan teljes tisztaságukban fenntartotta.

A szellemi benyomások, melyeket honában töltött gyermekévei alatt nyert, elkísérték őt a messze távolba is, s akkor sem enyésztek el lelkéből, midőn a kiváló tehetségekkel megáldott férfiút az európai civilisatio körében hasonlíthatlanul fényesebb környezet vette körül, mint távoli hazájában.

Mint sok más, a tudományos és tevékenység ösztöne által lelkesített örmény, — Álisán is a mechtaristák szerzet-rendjébe lépett, s ekként tanulmányaira és munkáitaira elég szabadidővel rendelkezett.

Nemes, gyöngéd és érzékeny természete nem hervadt el a zárda celláiban, épen nem, hanem üdén maradt és fejlődött tovább.

Ő jelentékeny és érzelemgazdag költő, kinek dalai az új-örmény irodalom legszebb ékességei közé tartoznak.

Lyrái költészetének főjellemvonása a fenkölt és ihletteljes hazaszeretet, — s hazájának életképeit, természetét, tavaszát, kék eget és ragyogó napját, — saját visszaemlé-

kezéseit, örömeit, bánatát költeményeiben új meg új színekkel és hangokkal festi le és énekli meg.

Adria királynőjétől, Velenczétől, hol a San-Lazzaro szigetén áll klastroma, fantaziája elszárnyal Keletre, hazájába, hol gyermekkorra napjait tölté; s maga előtt látja egyszerre a ragyogó dél-vidék minden pompáját, s az Ararát hó-csilálmait és ünnepies lelkesedésében hangot ad a legihlettebb honvágy-daloknak.

Mint érzelmes ember, szereti a természetet s azt akként szereti, a mint csak a hívő keresztény szeretheti, ki annak minden pompáját a Teremtő kegyadományaként fogadja.

Viszonya a természethez bensőségteljes, szívélyes; ő párbeszédet folytat a patakkal, a madárkával, a szélviharral, a holdsugárral és a csillagokkal..... mi közben végig surrannak lelkén a gondolatok az emberiség életsorsa, a lét hullámai és minden földiek mullandósága felől; de mindenkor megmarad szemlélődéseiben ama határok között, melyeket hite szab eléje.

Örményhon multját is ihletséggel énekli meg Álisán, s a hold fényénél szívesen barangol képzelete hazája térein; megemlékezve nemzetének fénykoráról, s ama harcokról, melyeket ez a letűnt századokban az izlám követői ellen végig küzdött.

Az örmény hajdankornak minden hőse dicsőülten jelenik meg dalaiban, s ő magasztos ünnepiességgel énekli meg tetteiket.

Kiválóan emelkedett és ünnepies hangon van írva ama költeménye, melyben az örmény egyház által vértanúként tisztelt Mámigonian Vártánról emlékezik meg.

Vártán a perzsák elleni háborúban esett el az Ávárájrr melletti ütközetben, de halála által övéit győzelemre segíté, s felszabadítá őket a perzsa uralom igája alól.

Az erre vonatkozó gyönyörű költeménye „Szochág Ávárájri“, vagyis az „Ávárájrr-i csalogány“ címet viseli, s bevezető éneke mutatványul oly szépen van Leist által németre fordítva, hogy eme fordítás néhány sorát a következőkben bemutatni el nem mulaszthatjuk:

»Ach, du, o treuer Freund gequälter Herzen,
O Nachtigall, du Kind der Blumennacht,

Du Rosensee, lindre meine Schmerzen,
Besinge laut die heil'ge Heldenschlacht,
Besing' mit meiner Seele eng verbunden,
Wie der Armenierheld den Tod gefunden!«...

Mai helyzete nemzetének kevés vigaszt nyújt Álisánnak, de ő reménnyel tekint a jövőbe, s különösen szépen fejezi ki ezen reményét egy nagyobb költeményében, melyben a Nagy- és Kis-Ararátot (örményül: Mászisz, Մասիշ) népének multja és jövője felől szólaltatja meg.

„A fa gyökereiből emelkedik ki, a ház alapzatáról; régi gyökerek új galyat hajtanak, régi galyak új bimbót“.... mondja egy másik költeményében, melynek címe: „Az örmény föld.“

Nyelvezete fölötté szelid, ihletteljes, sőt midőn a fájdalom hurjait érinti, akkor is keserőség nélkül való.

„Engedj szeretetben ébrednem, szeretetben élnem és szeretetben meghalnom!“ — mondja ő egy imájában.

Álisánnak összes költészeti művei öt izmos kötetet tesznek ki, melyekben eredeti költeményein kívül fordítások is vannak Byron-ból és német költők műveiből.

Kiemelendő különösen a Schiller-féle „Dal a harangról“ (Lied von der Glocke) című ismert költemény fordítása.

Első volt ő a velencei mechtáristák közül, ki német irodalmi művek átültetésével is foglalkozott.

Midőn előrehaladó korával költészeti lelkesedése is tűnedezni kezdett, csaknem kizárólag tudományos műveinek szentelé magát Álisán, s azok mindegyikében szülőföldjének multját avagy jelen viszonyait tárgyalja.

Valamint korábban Örményhon romjait, sírjait és csatamezőit dalaiban énekelte meg: most összes szellemerejét és tevékenységét azok tárgyszerű leírásának szentelé, — melynél azonban nem mint valami száraz és minden érzelem nélküli kutató szerepel, hanem mint oly tudós, ki szeretettel és lelkesedéssel csüng tárgyán.

Francia nyelven két nagybecsű munkát irt: „La Phisiographie de l'Arménie“, — és „Haik et sa

période“, — utóbbi tanulmány Örményország őstörténetéből.

Nagyobbszabásúak és jelesebbek azonban még ama művei, melyeket örmény nyelven írt.

Ezek közül különösen kiemelendők: „Sirág“, nép- és földrajzi, valamint régészeti leírása a mai Alexandropol környékének, mely egykor a régi Armeniának legészakibb részét képezte.

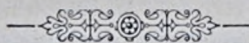
E könyveért íteltetett meg részére az irodalmi célú alapítványból keletkezett Ismireán-féle jutalomdíj.

Legújabb és legnagyobb tudományos műve: „Cilicia“, mely kitűnő rajzokkal illusztrált terjedelmes díszműben templomok, zárdák és erődtvények okmányai-, feliratai- és romjaiból merített adatok alapján ecseteli e kis-ázsiai tartomány örmény korszakának történeti eseményeit.

Nagy irodalmi értékkel bír még Nerszesz Snorháli örmény egyházatya (egy tizenkettedik századbéli jelentékeny vallási költő és theolog) fölött írt tanulmánya is.

Álisán Leont írói tevékenysége tehát, mint a mondotakból is látszik, rendkívül termékeny és széleskörű; sőt ezenfelül más, itt nem említett munkáitól eltekintve, még egy örmény népdal-gyűjteményt is adott ő ki, angol fordítás-melléklettel ellátva!

DR. SIMAY JÁNOS.

Örmény tizes számrendszer.

Tudva van, hogy az örmény saját nagy betűit használja számok gyanánt, e betűk *u*-tól *u*-ig egyest, *o*-tól *o*-ig tizest, *o*-tól *o*-ig százast és *o*-tól *o*-ig ezerest jelentenek. Őseink ezen jegyekkel képesek voltak bármily számot kifejezni, így: *oo* 100000-et jelentett.

Az adás-vevésnél és a számtanban azonban nem a nagy, hanem a kis betűket használták.

Az örménynek van saját tizes számrendszere; valamint az arab, úgy az örmény számrendszerénél is minden számnak van alak- és helyértéke.

A tizes számrendszer áttekintése.

<i>w</i>	1	<i>uu</i>	11	<i>pu</i>	21	<i>w -</i>	100	<i>wq</i>	130	<i>pp</i>	220
<i>p</i>	2	<i>up</i>	12	<i>q -</i>	30	<i>w - w</i>	101	<i>wq</i>	140	<i>q -</i>	300
<i>q</i>	3	<i>uq</i>	13	<i>qu</i>	31	<i>w - p</i>	102	<i>ub</i>	150	<i>q -</i>	400
<i>q</i>	4	<i>uq</i>	14	<i>q -</i>	40	<i>w - q</i>	103	<i>wq</i>	160	<i>b -</i>	500
<i>b</i>	5	<i>ub</i>	15	<i>qu</i>	41	<i>uuw</i>	110	<i>ut</i>	170	<i>q -</i>	600
<i>q</i>	6	<i>uq</i>	16	<i>b -</i>	50	<i>uuu</i>	111	<i>up</i>	180	<i>t -</i>	700
<i>t</i>	7	<i>ut</i>	17	<i>q -</i>	60	<i>uup</i>	112	<i>up</i>	190	<i>p -</i>	800
<i>p</i>	8	<i>up</i>	18	<i>t -</i>	70	<i>up -</i>	120	<i>p -</i>	200	<i>pt</i>	900
<i>pt</i>	9	<i>up</i>	19	<i>p -</i>	80	<i>upu</i>	121	<i>p - w</i>	201	<i>w -</i>	1000
<i>w -</i>	10	<i>p -</i>	20	<i>pt</i>	90	<i>upu</i>	122	<i>pu</i>	210	<i>w - w</i>	1001

Ezen áttekintésből világosan látszik, hogy az örmények a zero (0) jegyet nem ponttal — mint tették egy ideig az arabok — hanem „-“ jeggyel helyettesítették. — Mutatványul még közlök itt egy összeadást is:

Arab számjegyek:

457
2030
46
12000
721
15254

Örmény számjegyek:

դե՛	
ը - գ -	
դճ	
ար - - -	
է,բար	
սկսեց	

Az örmény nemcsak a fegyvert forgatta, hanem a tudományokat is művelte; a kereskedő örménynek, ki folytonosan számolt, számrendszerre volt szüksége... és íme kitalálta ezen elmés, könnyű számrendszert. E számrendszerrel éltek őseink 1336-ig Kr. u.; ezen évtől kezdve azonban az Európában divó tizes számrendszert és az arab számokat is kezdték használni.

E számrendszer még az Európában használt számrendszernél is előnyösebb, a mennyiben annak, ki az örmény betűket ismeri, nem kell még külön számjegy alakokkal megismerkedni.

Eszes apáink e büszkesége Európában mind eddig ismeretve nem volt; azért a tudós világ magyar-örmény folyóiratunk útján fog ezen szép találmányról tudomást szerezni.

NOVÁK ANTAL.

Felolvasás Örményországról.

A marseille-i francia napilapok apr. 9-iki számaiban a mondott cím alatt a következőket olvassuk:

Ápr. 25-én fog Bruszáli János örmény ifjú, a földrajzi társaság Szerklé Ártistik termében szülőföldjéről felolvasást tartani.

Tudva van, hogy Örményország, mely hajdan Ázsia leghatalmasb és legvirágzóbb államainak egyike volt és melynek mostani lakói a Kelet legmunkásabb, legszebb és legmíveltebb népe, — jelenleg három részre van osztva (orosz-, perzsa- és török-rész). E nép, mely nyelvét, vallását, sajátos erkölceit és hosszú, dicső multja emlékeit meg tudja őrizni, e perczben fenhangon követeli önkormányzatát, melyet elvben már a berlini kongresszus (1878) is elismert.

Bruszáli János, ki hazája elveszett jogainak védő apostola, Párisban már megtartotta felolvasását Örményországról*) — nem sokára nálunk (Marseille) fog felolvasni; kétségtelen, hogy ezen felolvasás hatását nem fogja eltévesztetni városunkban, hol már régen telepedett le egy munkás örmény kolonia. Marseille-ben, úgy mint Velenczében már a XVII. század óta van örmény nyomda; ezenkívül Aix-ben számos örmény növendék tanul jogot.

Bruszáli felolvasásában majd elő fogja sorolni azokat a kapcsolatok, melyek minket az örményekhez csatolnak... és mutatni fog csinos fényképeket úgy, hogy ülő-helyeinkből fogjuk látni Trebisont, Erserumot, Ván szikláit, Áni romjait; szemeink előtt fognak elhaladni ezen érdekes ország szép részei, kitünőségei... Bruszáli felolvasást tartott még a következő francia helységeken: Lyon (apr. 24), Marseille (apr. 25), Toulon (apr. 27), Montpellier (apr. 20), Toulouse (maj. 1) Bordeaux (máj. 2), Orleans (máj. 4). — Felolvasása mindenütt nagy tetszésben részesült. Sz. K.

*) L »Armenia« 216 l.

JAKABB BOGDÁN.

1809 - 1887.

Azon férfiak sorába, kik hasznos életet élnek, kik lan-
kadást nem ismerő munkálkodással szokták kötelességeiket
teljesíteni — tartozott e nem közönséges férfiú, kinek feled-
hetlen nevét ime gyászkeretbe foglalja a kegyeletteljes em-
lékezés. November 20-án ragadta ki e neves férfiút, ki „egy
időben jelentős szerepet játszott“ rokonainak szerető karjai
közül a kérlelhetlen halál. *) Erdélyben kezdte politikai mű-
ködését és oly elismert eredménnyel folytatta, hogy nevé-
vel országszerte tiszteletet és becsülést vívott ki.

Nagyváradon született jómódú örmény szülőktől. Jogi
tanulmányait Budán végezte. 1837-ben Szamosújvárra került,
hol a városnak 5 éven keresztül ékestollú főjegyzője volt.
1842—1848-ig az erdélyi országgyűlésen, mint Szamos-
újvár város képviselője szerepelt, kitűnve fényes szónoki te-
hetsége által. 1847-ben nemességet nyert. 1849-ben a kép-
viselőtestület a polgármesteri székbe ültette Jakabbot, ki
ezen állásában megbecsülhetlen szolgálatot tett Szamosújvár
városának. 1861-ben az erdélyrészi főkormányzshoz ta-
nácsosnak neveztetett ki s mint ilyen a kolozsvári jogaka-
démiaának is volt igazgatója. A kormányzshoz felosztása
után osztálytanácsos lett a kereskedelmi miniszteriumban.
1876-ban a kormány Krassó-Szörénymegye élére állította, mint
főispánt. Ezután még három évig volt Szamosújvárnak képvi-
selője. — 1882-ben jól megérdemelt nyugalomba vonult.

Temetése november 23-án ment végbe Kolozsvárra im-
pozáns közönség részvéte mellett. Szamosújvár sz. k város
képviselőtestülete is lerótta kegyeleme adóját akkor, midőn
küldöttségileg helyezett diszes koszorút „feledhetlen polgár-
mesterének“ ravatalára.

Viraszszon sírja felett a szelid emlékezet!

Dr. GOPCSA LÁSZLÓ.

*) Midőn e szomorú hír tudomásunkra jött, folyóiratunk jelen
száma már sajtó alatt volt. — Gondoskodni fogunk, hogy »Arme-
niánk« — alkalom adtával — e jelentékeny férfiúnak bővebb élet-
rajzát is hozza. Szerk.

Két cikk egy ünnepelt örmény színművészl.

A mult hónapban dr. Simay Jánostól a „Fővárosi Lapok-“ban és Ávedik Lukáctól a „Kolozsvár-“ban, egy-egy cikk jelent meg, melyek Ádámján Péter, a legelső örmény színművésznak pályáját ismertetik. Ezen cikkeket a következőkben mutatjuk be olvasóinknak.

I.

A „Fővárosi Lapok“ írja: Az ó-kor legrégibb kultur népeinek egyike, az örmény, kelet népei sorában ma is számottevő, sőt sok tekintetben kiváló szellemi műveltséggel dicsekszik, mely habár főbb vonásaiban az európai civilizáció fejlődési irányát követi, lényegileg mégis bizonyos patriarchalis nemzeti alapra van fektetve.

Mellőzve ezuttal ama századunkban élénken megindult szellemi mozgalmat, mely az Ararat körüli ósházából egész Elő-Ázsiát benépesített örmény faj körében a kultura különböző ágaiban, az üzleti élet, az irodalom és művészet terén már is oly jelentékeny eredményt képes felmutatni, ez alkalommal csak annak elmondására szorítkozunk: hogy az örményeknek Stambulban, Smyrnában, Tiflisben saját diszes nemzeti színházai vannak, melyekben örmény nyelven résziut eredeti, résziut a nyugat-európai legismeretebb drámaírók iak örményre fordított művei nyernek bemutatást, örmény művészek által.

A shakespeare-i darabok cimszerepeinek az örmény színpadon legkiválóbb személyesítője: *Ádámján Péter*, kiről abból az alkalmából, hogy közelebb *fővárosunkba jönni szándékozik*, röviden a következő bemutatást kívánjuk adni.

Egy német író, Berg, a „Vom Fels zum Meer“ című folyóiratban, egy másik, hasonlóképp német író Leist, „Litterarische Skizzen“ című művében, mint ünnepelt színészről emlékezik meg Ádámjánról, kit az oroszországi kritika Salavinival és Rossival helyez párhuzamba.

Ő 1850-ben Konstantinápolyban született gazdag örmény szülöktől, s már tizenöt éves korában beállott egy örmény szintársulathoz, mely azonban rövid idő múlva feloszlott.

Konstantinápolyból először Nor-Náchicsevába, (a Don folyam partjára) utazott a szintársulattal, honnan kilencz havi működés után a török fővárosba újra visszatérven, Péra és Galata színházaiiban szerepelt.

Majd 1859-ben Tifliszben alakított magának szintársulatot, s művészi híre csakhamar egész Oroszországban elterjedt.

Az orosz és örmény lapok dicséretekkal halmozzák el művészi játékát, s több orosz képes lap arcképét is bemutatta.

A „Novosztí“ című lap a nagy tragoediák legjelesebb alakjaihoz hasonlítja őt, főleg shakespeare-i szerepekben, de mindenek fölött „Hamlet“-ben.

Oroszország nevezetesebb városaiban mutatta már be művészetét, s a legelső szintársulatok szerencsájüknék tartják, ha vendégszereplésre megnyerhetik.

Rendszerint örmény nyelven tartja előadásait, de a körülményekhez képest francia és olasz nyelven is játszik, mert mind a kettőt alaposan bírja.

De nemcsak mint színművész tüntette ki tehetségét, hanem mint festő és költő is, sőt „Hamlet“-ről ez évben széleskörű tanulmánya is jelent meg örmény nyelven.

Ádámján Péter közeli ismeretségben áll egy magyarországi származású hazánkfiával, ki jelenleg a krimiai Simferopolban van, mint örmény iskolaigazgató alkalmazva.

II.

A „Kolozsvár“ írja: Oroszország legünnepelebbe színművésze ez idők szerint az örmény születésű Ádámján Péter. Tragikai szerepeket játszik s kivált Shakespeare hősalakjaiban aratja babérjait. Fényes diadalok közt járja be Oroszország nagyobb városait és hasonló ünneplésekben részesül Konstantinápolyban is, a hol született és a hol első nagyobb színpadi sikereit vívta ki.

A nagy művész jelenleg 35 éves. Játékát rendkívüli tűz és bensőség, nemesség és méltóság jellemzik. Impozans színpadi alak, perfekt előkelőséggel.

Érdekes az a magasztaló cikk, melyet Ádámján Péterről a „Novosti“ című lapban Vladimir nagyherceg írt. A csári család e műértő tagja a következő ismertetést nyújtja a kiváló örmény színészről.

Konstantinápoly ismét csillagot gyújtott félholdjába, mert öléből támadt egy művészi nagyság, kinek előadásait tapsokkal s ajándékokkal eléggé megjutalmazni nem valánk képesek. E művész (Ádámján Péter) születésére nézve egy perai örmény-bankár fia.

Gyermekkorában egész éjjeleket virasztott a tudományok el-sajátításáért; ma ő az a világitó csillag, kinek vizsgálásában egész éjjeleket is szívesen töltenek nemcsak tudósok, hanem mindazok, kik a valódi művészetet tisztelni, bámulai szokták. Gyermeki lelkületéhez már születésével hazzáforrott a művészet iránti vonzalom; rajzolt, festett, költeményeket írt, szavalt; de leginkább a színművészetnek hódolt.

Filléreit az emészté fel, s ebben a színészet iránt rajongó gyermekeket a szülők meg akarák gátolni; de a hajlamot, mely velünk született, könnyen eloltani nem lehet. Eltávozott a szülei háztól, csakhogy követhesse ideálját; sőt midőn kifogyott az életfentartás érzeiből: akkor hónapokon át a színpad alatt guggolva leste el

a jeles művészek előadásait s azokban oly gyönyört talált, hogy egyes jeleneteket, alakításokat festői ecsetével kívánta megörökíteni. Majd költői érzékének fejlődésével dicskölteményekben ünneplé a színeszet fölmentjeit.

E kiváló tehetség homlokára a művészetek három Istenaszszonya oly hervadhatlan koszorút fűzött, melyből ma a színművész, festő és költő egy személyben legméltóbb jutalmát nyeri. Avagy mi volt az a tüntetés, melynél fogva oly pompás tálczára tisztelői 31 darab százast nyújtottak a kiváló hősnek, mint a kitörő elismerés ecclataus bizonyítványát.

Alig erte el 20-ik életévét, mint színigazgató Örményország nevezetes városaiban, miut feltűnő jelenség ünnepeltté kezdett lenni, majd Konstantinápoly perai és galatai színházaiban lett a dicsőítés tárgya; de világhírét Tiflisben alapította meg, midőn a nép római triumphussal kocsiját a színházhoz vonta.

Ekkor adta ki költeményeit; a hirlapok versekben közölték életrajzát, a nép mohón kapkodta el arczképeit s boldog volt a lapszerkesztő, ki az arczképpel együtt életrajzot is közölt, mert 20,000 példány egy nap alatt elfogyott. Majd láttuk őt Hamlet, Lear király, Othello, Uriel szerepében, hasonlóan Rossi, Salvini, Pozart, Sonnenthalhoz játszani; sőt a műbírálatok Hamletben kitűnőbbnek nyilvánították minden társánál.

Közelebbről jelent meg Ádámján finom tolla alól egy essay „Shakespeare költői szelleméről.”

Jelenleg Oroszország nagyobb városaiban szerzi babérait; a legjelesebb szintársulatok lesve lesik az alkalmat, hogy diszelőadásokra megnyerhessék. Egyformán beszél örményül, francia és olasz nyelven. Örülhet Európa azon városa, melyet fellépésével szerencsétlet, mert benne a természet hű utánzóját fogja látni.“

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A költő és a kérelmes nő. Említettük, hogy a nagy-nevű költő Bádgaúán Perában Nigoghosziáunnál volt szállva. — Egy reggel a házigazda ajtaján kopogtatnak, mire belép egy egyszerűen, de csinosan öltözött gyönyörű szép örmény nő. Mivel lehetek szolgálatjára? kérdi Nigoghoszián.

— Kérésem van, mondja, melylyel az Oroszországból jött pasa elébe akarok járulni.

— Mi a kérése?

És a nő elmondja, hogy jó családból származott, de a szerencsétlenség majd mindenétől megfosztotta, most nélkülözést szenved; elviselné sorsát, ha egyedül volna; de van egy egyetlen leánya, kinek hozománya nincs — azért férjhez nem adhatja. Most

minden reményét a „Moskvából jött pasába“ helyezi (a pasa alatt a költőt érti). Isten küldötte őtet ide.

— Hát asszonyom mennyi pénzre van szüksége? kérdé Nigghoszián.

— Ezer arany elég! (tízezer rubel, vagy 16200 frt.)

— Ezer arany! kiáltja csodálkozva a házigazda; hiszen ez a vendég se nem pasa, se nem efendi, ennek nincs pénze.

— Nincs pénze? mondja a nő, mi úgy tudjuk, hogy ez a világ leggazdagabb örménye; mi neki az ezer arany, egy csepp víz.

— Igen de neki nincs pénze asszonyom.

— Nincs? Hát akkor kit illetett érsekünk oly kiváló tisztelettel (a nő örmény szert. róm. kath. és Ázarián patriarchára czéloz). Ha a vendég nem gazdag, akkor kinek tiszteletére rendezik e szokatlan, ritka ünnepélyeket?

Asszonyom, ez nem gazdag, ez költő, ez munkákat ír.

— Mit, könyveket ír?

— Hát nem tudja? Ez is olyan ember, mint a velenczei tudós atyák, kik könyveket írnak.

— Jézus-Mária! Ezt már el nem hiszem. Hát hallotta-e valaki kerek e világon, hogy író valaha ilyen kitüntetésekben részesült volna.

... Gondolom, hogy a könyörületes örmény sziv nem bocsátotta el a nőt — vigasztalatlanul.

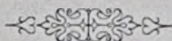
A katholicizmus terjedése az örmények között. A diarbekiri vilajet nem egyesült örmény lakossága körében napjainkban élénk mozgalom támadt az örmény katolikus egyház javára, s ott hitelés tudósítások szerint igen számosan tértek már át a kath. vallásra. A mozgalom annyira elhatalmasodott: hogy az orthodox örmény patriarcha az edessai és alleppoi püspököket a helyszínére küldötte ki, a hitterjesztés leküzdése céljából. — Ugyanazon forrás szerint az örmények két kath. pártja: a hászunisták és antihászunisták között a tárgyalások kedvezően folynak, s már több pontra nézve egyezségekre is jutottak. Kibékülésük, tehát a dolgok jelen állása mellett remélhetőnek látszik.

A moldovai határsértés színhelye, Csik-Szépvíz, egyike azon magyar-örmény telepeknek, melyek az erdélyi örménységnek kétszáz év előtt történt beköltözése folytán keletkeztek. E székelőföldi csikmegyei, határhelység egy terjedelmes havasi határral bíró nagy falú, Csikszetmiklóson felül, a Pogány-havas alatt s a hasonnevű patak mellett. Innen vezet az országút a Kabala-hágon át a Tatros-patak völgye által képezett gyimesi szorosba, s onnan át a szomszédos Moldvába, melylyel Szépvíz derék örmény kereskedői igen élénk üzleti összeköttetésben állanak, különösen az állattenyésztés és szarvasmarha kereskedés tekintetében. A Tatárbükk, Csügés és Kostelek nevű határszéli havasi puszták szintén Szépvízhez tartoznak. Innen Gyimesig a legfestőibb, nagyrészt fenyvessékekkel borított havasi tájképek váltakoznak, melyeknek folytatása

hazánk határán túl is még jó darabig tart. A szépvízi legelők már ismételve képezték színterét az időnként megújuló magyar-román határvillongásoknak, melyek az örmény és székely legelő tulajdonosok és a moldvaiak közt élénk surlódásokat szoktak előidézni.

Keleti szemle „Revue de l'Orient,” czímmel, Budapes-
ten, múlt évben egy politikai és vegyestartalmú heti közlöny in-
dult meg francia nyelven, mely a keleti ügyeket élénk figyelem-
mel kíséri. E lap eddig is közölt ugyan főleg hirrovatában, apróbb
cikkeket örmény dolgokról, melyek az örmények életviszonyaiba
némi bepillantást engedtek, de az örmény kérdéssel rendszeresen
nem foglalkozott, mint más keleti népek ügyeivel. Egyik újabb
számában „Kat koff et les Armeniens” czímmel önálló cik-
ket hoz az oroszországi örmények politikai helyzetéről is, mely-
ben a lap konstantinápolyi levelezője — Amatouni — nem épen
rózsás színekkel ecseteli a keleti örmény körök véleményét a hir-
hedt orosz védnökségről.

Könyvészet A Lipcsében megindított „Armenische Bibliothek”
czímű könyvsorozatból eddig hat kötet jelent meg. Az első: Pát-
kániának három elbeszélését, a második: Leistnak iro-
dalmi vázlatait, a harmadik Raffinak perzsiai és törökörmény-
országi rajzait, a negyedik Cháláthiának összegyűjtött re-
gét és népmondáit, — végül az ötödik és hatodik (kettős) kötet
Bérds Prosiáncznak „Száko” czímű regényét tartalmazza,
melyet örményből Ohánnesz Lalájan fordított németre, — s mely-
nek főérdeklődését a sűrűn közbeszótt ethnographiai és helyrajzi
adatok képezik.

Mi újság az örmény világban?

Félszazados emlékünnap. A mechitaristák bécsi kongregációja
három napon át ünnepelte meg, október végén, annak emlékét,
hogy ötven évvel ezelőtt néhai Ferdinánd császár és király s neje
Mária Anna tették le a kolostor alapkövét. Mindenszentek ünnepén
Ganglbauer bécsi bibornok-érsek mondott ünnepi szentmisét
fényes segédlettel. Az érkező főpapot dr. Aydinian Arzen örmény
apát-érsek és a szerzet tagjai fogadták a bejáratnál. Üdvözlő tá-
viratok és levelek sokfelől érkeztek a kolostorba; az elsők közt
herczeg Hohenlohe főudvarmestertől.

Erzerum erősítése. Valahányszor a keleti kérdés megoldása
előtérbe lép, mindannyiszor olvashatjuk a lapok politikai tudósi-
tásaiban Erzerum várának, mint az ázsiai török-orosz harczter
egyik legfontosabb stratégiai pontjának nevét. Újabban ismét hi-
rül adatott, hogy a kiváló fontosságú örményországi vár védművei
befejeztettek. — Erzerum, mely már a rómaiak korában neve-
zetes szerepet játszott, az ó-korban Gárin nevet viselt, később

az arabok által neveztetett el **Arzen-er-Rum-nak**, melytől jelenlegi nevét nyerte. E város a mohamedán uralom idejében állandó szinterét képezte az egymást felváltó népek dúlásainak, — s napjainkig folytonos czélpontja a török és orosz hatalom időnként megújuló mérkőzésének.

Egy művészről körüta. Tigránián asszony, az örmény ének-művész, közelebből Oroszország több városában hangversenyt rendezett, — s mint egy tekintélyes tífiszi örmény lap (az Árdzruni által szerkesztett Méság) jelenti, mindenütt nagy sikert aratott.

Irodalmi hagyaték. Említettük az örmény Odián, a jeles török diplomátának nem rég történt elhalálózását. A már közlöttekhez pótlólag még hozzáteszszük, hogy ő Franciaország iránt kiváló rokonszenvvel viseltetett, — s egy barátja most összegyűjteni szándékozik az elhunyt összes levelezéseit és irodalmi dolgozatait, melyek közé Odiánnak kitűnő *La martine*-fordítása is föl fog vétetni.

Konstántinápolyi színházakban egymást váltják föl, a különböző nemzetiségű társulatok. Október hóban török operettek jártak, utána Alexiadis görög társulata játszott a Verdi színházban. A szádikjói téli színházban Berlián örmény énekes társulata szerepelt. Erre következett a francia saison. S ha e nyelvgyűlékből nem felejtjük ki a marokkói akrobata csapatot, látható mily tarka nemzetiségi idénye van a török fővárosnak!

Kurd rablók Török-Armeniában. A közbiztonság tekintetében gyöngye lábön álló török birodalomban a kurd rablók garázdálkodásai ismét nagyobb mérvű merényletekben nyilvánulnak. A Nagy-Szeut-Nerszeszről nevezett örményországi kolostort, éjnek idején husz rabló támadta meg, s a falazat egyik gyengébb pontján keresztül törvén, pusztítva nyomultak be a kolostorba, honnan a könnyen elvihető tárgyakon kívül elrabolták a szent edényeket, ereklyéket, régi könyveket, mely utóbbiak között jelentős régiségek is voltak; a nagybecsű szent kelyhen 1168 év látható, — e szép mű 720 évvel ezelőtt készült. Az örmény nép körében nagy e miatt a felháborodás, mert a kolostor ősrégi eredetű levén, kiváló kegyeletben áll az örmények előtt. A kurdok, miután a kolostort kifosztották a szomszédos faluba csaptak át, s ott is rabolva pusztítottak, sőt többeket a lakosók közül meg is öltek.

Örmény tanár a párisi egyetemen. Eruánt Uthudsian Árságuni, kinek atyja Széhág Uthudsian, a párisi kolonia papja kiváló nevelést adott, — a párisi egyetem orvosi karához a szövettan tanárává neveztetett ki.

Tigris és Eufrát. Bagdadi tudósítás szerint tervbe vétetett Örményország két nevezetes folyamának a Tigris és Eufrát folyóknak szabályozása és hajózási czélokra felhasználása, — mitől forgalmi tekintetben nem csekély eredményt várnak. — Már a magas őskorban hajózási utat képezett e két folyam, s Herodot fenntartotta emlékét a kezdetleges szerkezetű hajóknak, melyeken

egykor őseink hazájuk különböző terményeit Babylonba és Nínivébe szállították, mely városokkal élénk kereskedelmi összeköttetésben állottak.

Örmény Kroezus. Indiában meghalt Orpelián dúsgazdag örmény 70 millió rubelt (1.2 millió frt.) hagyott maga után hátra. — Sokan formáltak e mesés összeghez igényt; azonban a szerencsés örökös Orpelián A. bákui lakos volt, ki a londoni orosz követ előtt hivatalos iratokkal tudta rokonságát bebizonyítani. A követ Orpeliánt, kinek iratait rendben találta, jogos örökösödési igényemek érvényesítése végett Kalkuttába küldötte.

Krikor Cháláthiánt (*Խալաթիան*), a moszkvai Lázár-féle (*Лаура-евъ и Лазаревъ*) örmény akadémia jeles tanárát, kinek gyönyörű szép népmeséiből a „Csodafülemilé“-t dr. Turcsáné Placsmár Gizela csinos fordításában „Armenia“-nk is közölte — az orosz közoktatásügyér tanulmány-útra (Németország, Ausztria-Magyarország) küldötte.

Az „örmény kérdés“ Törökországban ismét napi rendre került. Okot erre az szolgáltatott hogy a konstantinápolyi nem-egyesült örmény patriarcha Háruthiun, beadta lemondását, mert a porta az ő előterjesztését — a nemzeti sérelmek orvoslása tárgyában — nem fogadta el. A lemondásnak komoly politikai háttere van. Az örmény nem-egyesültek egyháztanácsa utolsó ülésében elhatározta, hogy küldöttséget választ, mely a nagyvezér előtt kijelentené, hogy az egyháztanács a patriarcha lemondása folytán a további történendőkért felelősséget nem vállal. A küldöttség a patriarcha által formulázott követelések teljesítését kérelmezi, melyek a porta által az örményeknek engedélyeztettek és a berlini szerződés által megerősített jogokon alapulnak. Ha a küldöttség előterjesztésének sikere nem lenne, az esetben a küldöttség egyenesen a szultánhoz szándékszik fordulni.

Rablóvilág Kurdistanban. Erzerumtól keletre különösen a bazajid-i kerületben egy idő óta a kurd banditák egészen fésztelesen folytatják garázdálkodásaikat. Egy alkalommal tizenkét örmény kereskedő ment Karszból — Toprakkaleh török erőd felé. Alig léptek a török területre, midőn egy nagyobb kurd banda megtámadta őket. A rablók az utazókat pénzüktől megfosztván kegyetlenül lemészárolták s holttestüket egy hamarosan felhányt gödörbe vetették. Nehány nap múlva a környékbeli parasztok rémülettel láttak azon a helyen emberi testrészeket a földből előtűnni. A hullákat azonnal kiásták és Toprakkaleh-ba szállították. Kiászi m pasát, Bazajid kormányzóját táviratilag értesítették az esetről, a ki betegsége daczára azonnal Toprakkalehba ment és szigorú vizsgálatot indított. Mondják, hogy a megcsonkított hullák látása oly mély hatással volt reá, hogy azonnal táviratot küldött a portának, hogy beadja lemondását, ha rögtön erős katonai segílyt nem küldenek a rablóbandák kiirtására.

Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok:

GOVRIK GERGELY és SZONGOTT KRISTÓF.

Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda, Szamosújvárt.